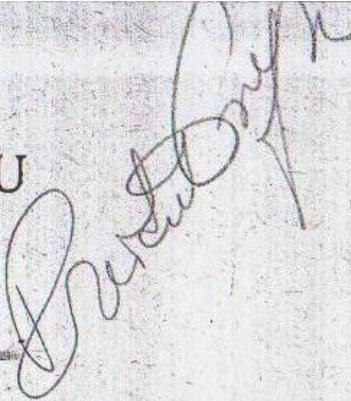

SIMION BĂRNUȚIU

ROMÂNII ȘI UNGURII

DISCURS ROSTIT ÎN CATEDRALA BLAJULUI

2 (14) MAIU 1848

CU INTRODUCERE ȘI COMENTAR

DE

G. BOGDAN-DUICĂ

8. 86332 / 1985

1924
IMPRIMERIA BORNEMISA, CLUJ

Introducere.

În ziua de 16/28 Maiu 1924, la ceasul opt dimineața, se împliniră șaiseci de ani de când *Simion Bărnuțiu* a închis ochii în Valea Almașului, fiind bolnav, în drum dela Iași spre Sălagiu, spre Bocșa română, la care râvniă, ca să moară în satul său.

Bogată vieță trăise omul acesta: Profesor în Blaj și om cu rost însemnat în administrația episcopiei greco-catolice, *S. B.* avuse prilej să cunoască toate nevoile vieții naționale și să încerce a pregăti vindecarea lor pregătind națiunel o generație de căturari îndrăsneți, care să înlăture iute răul și să apropie națiunea de acea vieță liberă, pentru care, de pesta 1830, luptă tot Apusul luminat al Europei. Propunând filosofia, *S. B.* avu prilejul să desvoalte generației viitoare principii și ideale, despre care Ardealul, învălit în întuneric clerical și percut într'o liniste de moarte a unei administrații nepăsătoare, sau și dușmănești, nu mai auzise de mult: Idealele și principiile erau ale *dreptului natural*, adecă: ale dreptului războinic împotriva nedreptășilor seculare, răsturnător fără milă al despotismului, al clericalismului aliat cu el, al sclaviei economice. Profesorul eră cald, tinerimea eră fierbinte. Profesorul cerea ca, pe temeiul acelor principii, să se facă împotrivire Ungurilor, care începuseră opera de maghiarizare; și ea se făcu întâi la anul 1842; el mai cerea ca energia națională veche, fie și numai în forma bisericească a soborului românesc, să reînvie, — eră tot la 1842 și 1843; el cerea ca Blajul, năvălit de valurile unei primejdioase împrieteniri cu limba și cultura Ungurilor, să se trezească încă odată la vieță națională și să aducă la respectul acestei vieți chiar și pe episcopul vremii, care, nici în această privință, nu gândia ca *S. B.*, ca prietenii săi tineri și profesori, ca tinerimea. Din procesul dela 1843—1846 ieși însă biruitor episcopul! *S. B.* plecă din „Mica Pestă“, cum uneori i se zicea pe-atunci Blajului; și se adăposti la Sibiu, la Academia săsească, unde, studiind dreptul, se pregăti pentru anul 1848, pe care lumea îl aștepta.

Din cugetul său sfredelitor, din pătimirile vieții sale, din grija de nația sa și din cunoștința suferințelor ei, se alcătuise în sufletul lui S. B. o sete de răzbunare, de biruință națională, de desrobire a iobagilor români, de isgonire a negurei care se lăsase peste sufletele cărturărilor. Cu setea aceea veni el la Blaj, la marea adunare din anul 1848, unde nația îl aștepta ca Evreii pe Moise cel urcat în muntele Sinai, să stea față cu Domnul și să-i primească legea. Așa îl așteptară și pe S. B. Români — cei 50000 de Români — cari primiră legea *lui*, ideile *lui*, și apoi porniră înainte contra fălosului dușman crud, pe care voiau și trebuiau să-l biruească.

Legea lui S. B. este discursul dela 2/14 Maiu 1848, rostit în catedrala dela Blaj, spus să-l audă: cei de față, ceice au venit după ei și — încă destulă vreme — ceice vor mai veni mult timp după noi; este discursul cuprins în volumul de față, revizuit după întâia sa ediție și comentat amănunțit, pentruca nimic din el să nu rămâne neînteleș, nici celui mai tinerel cetitor, nici cetitorului cu puțină carte.

Discursul lui S. B. trebuia să înlăture o mare primejdie de moment: era primejdia ca națiunea românească să primească uniunea Ardealului cu Ungaria, pe care o cereau viforos și Ungurii ungureni, și Ungurii transilvăneni. Primirea uniunii ar fi însemnat: părăsirea luptei contra Ungurilor și, după aceea, o prelungită, înceată moarte sigură a națiunei române. Ca un leu se ridică S. B. și se împotrivi uniuniei. Armele lui au fost luate dintr-o istorie tristă, din istoria nației sale asuprите: S. B. dovedi că toate uniunile făcute cu Ungurii, în curs de o mie de ani, au fost pentru Români nenorociri. Unirea cu legendarul Tuhutum, după moartea lui Gelu; unirea nemeșilor români cu nemeșii unguri, la 1437/1438; unirea cu calvinii; unirea cu romano-catolicii; la rând, toate unirile frânseseră neamul, îl scăzuseră, îl amărâseră. Și acum ni se cereă încă o unire! Și acum unirea cerută la 1848 era *mai* primejdioasă decât toate celelalte. A o primi acum, la 1848, ar fi însemnat a deveni călăul națiunei. Erau și „bărbați” cari nu-și dău seamă că, voind unirea cu Ungaria, luau roluri de gâde! S. B. se însărcină să împiede păcatul; și îl împiedecă. Acesta a fost marele succes al discursului său.

De-atunci, în loc ca drumurile națiunei noastre să meargă alătura sau împetindu-se cu ale celei ungurești, au mers în direcțuni contrare; de-atunci, noi, Ardelenii, am primit să ducem o luptă grea, să suferim, pentruca rămânând liberi de frățietăți compromisătoare, să ajungem la unirea națională, la care am ajuns.

De pe culmea cucerită este o datorie să privim înapoi, la mor-

mintele luptătorilor rămași în drum, pe care numai ușurința ignoranței i-ar putea să lasă uitări.

Să-l ceteam încă odată pe S. B., în anul acesta, al aniversărilor de-a șaizecea oară a morții sale. Să-l ceteam cu multă atenție, deoarece el vorbește încă și *viitorului!*

Ca să-l ceteam bine înțeles, eu i-am scris un comentar, care vrea să-l explice *tuturor* Românilor; de aceea comentarul a primit și câteva note care pentru cătărari nu au nici o valoare, dar au pentru cei mulți din *toți* Români, pe care mi-i închipuesc cetitori.

Comentarul îl recomand îndeosebi tinerimiei din licee și universități Cluj, 15 April 1923.

G. BOGDAN-DUICĂ.

Postscript.

Textul meu (puțin modernisat) l-am controlat, pentru înțeles, după edițunea dela Viena, care a fost publicată și în A. Papu Ilarianu, *Istoria Romanilor din Dacia superiore* (Viena, 1852), tom. II, p. 307—363, dar și ca broșură separată, și anume ca anul al VI-lea din *Magazinul istoric pentru Dacia*.

Ca dicționar: am jertfit unele, câtevă, vorbe curioase, ca de ex. *deve=trebue*, pentru latiniști ușor de redus la *debeo*, dar fără nici un gust pentru nelatiniști; cele mai multe vorbe le-am păstrat, pentru că să păstreze astfel coloarea latinisătoare a vremii. Despre limbă mai observ numai că Bărnuțiu dispunea de un dicționar bogat și nuanțat, calitate de preț în arta oratorică; la B. sentimentele puternice de iubire, de adorare, de dispreț, de ură au aglomerat multe cuvinte proprii și variate, care au dat textului putere.

Sfătuesc pe cetitor să fie foarte atent, dacă înțelege bine, tot; dacă nu înțelege să caute în comentar, unde va găsi cele ce nu le va fi înțeles. Dar cetitorul care voește să-și deie bine seama de toată personalitatea lui Bărnuțiu — și de *sistemul cugetării sale* întregi — va ceta tot comentarul.

G. B.-D.

*Tipărirea acestei cărți a făcut-o cu putință
ajutorul generos al Ardeleanului*

IGNATIE MIRCEA, din Cața,

*căruiia îi mulțumesc public pentru bunul
serviciu adus cultului lui Simion Bărnuțiu.*

G. B. D.

Frați Români!

I. Cine să nu se închine înaintea înălțimii omenești, când se uită la această adunare măreată, care face să salte de bucurie inima fiecărui Român bun și insuflă respect și spaimă celor ce nu vor libertatea oamenilor și urăsc pe Români! Cine va mai putea zice, că Românul nu dorește o stare mai fericită, că pe el nu-l mișcă nici versul cel dulce de libertate, nici chiar sentența de moarte, care i se prepară în adunările ungurești?

II. Ce judecați, fraților!, au dacă presimțesc rândunelele apropierea verii și a iernii, și animalele furtuna cea grea, și dacă unii oameni își spun mai nainte chiar și oara morții, o ginte întreagă să nu presimtă pericolul ce i se amenință, un popor întreg să stee nemîșcat ca peatra, când îi bate oara fericirei și să tacă ca un surd și mut, când i se trage campana de moarte? — Aceasta ar fi un lucru în contra naturei și de tot cu neputință; inima Românilor a bătut totdeauna pentru libertate, și eacă-i vedem și acum, cu multă bucurie, cum s-au deșteptat, și cu ce uniune minunată s-au legat, că nu vor mai suferi, ca să-i calce în picioare alte națiuni; ei se adunară cu cuget de a-și vindica drepturile, care le usurpă Ungurii, Săcuii și Sașii de cente de ani, și ca să-și apere de perirea viitoare acel drept neînstrăinabil, de care nici Gotul nu cutează a se atinge, nici Unul cel sălbatic, nici Turcul necredincios, ear acum cei Unguri liberali ne-o spun în față, că vor să-l iee astăzi, în epoca frăției și a libertății.

III. Și cine să nu se miște acum, care popor să nu se aprindă de acest spirit dumnezeesc, ce anunță căderea servituitei la toate popoarele, renașterea Europei prin libertate? Iacă și Viena încă i se închină, și preabunul nostru Împărat împlini dorința poporului, dându-i constituțione în 25 de zile ale lui Prier; cătă schimbare, ce bucurie! Acum nu mai e cenzură; a perit amica întunericului dinaintea razelor libertăței și patroana despotismului să stins cu rușine din împărătie; de acum înainte nu va mai aștepta scriitorul cu lunile și cu ani întregi după oarecătoare, care le dedese în mâna unui omorâtor de minte omenească; nici poporului nu-i va mai fi oprit a se uita în cărțiiile diregătorilor; nici a descoperi scăderile guvernelor cele stricătoare fericirei omenești nu-i va mai fi păcat; privilegiile și monopolul vor căde; după titluri numai secii vor mai umbla; legile și judecățile se vor face de aleșii popoarelor, dar nu întru ascuns, ci la vederea tuturor; mișcarea metropolei e mișcarea a toată împărăția.

IV. Știi ce schimbare se făcu și în vecina Țară-Ungurească de vre-o două luni înceoace. Astăzi nu mai sunt legate mânilor Ungurilor, 40 cum credeau ei că erau legate mai înainte, de guvernul din Viena. Ei au acum ministerul lor; singură persoana Impăratului ca Rege, și mai leagă de împărăție. Astă însă nimic nu-i împedecă, ca să nu sboare cu răpejiunea vulturului cătră țintă doririlor ungurești, cătră opul cel mare al unguririi tuturor popoarelor. Ei au publicat, că vor 45 să reverse bunățile constituțiunii preste toți locuitorii țărei, fără căutare la religiune sau la naționalitate; toți locuitorii țărei, zic ei, vor avea voie și iertare să vorbească, să scrie, să se apere și să-și descopere sentimentele în orice chip legiuitor, adecă censură nu va mai fi, ci va fi libertate de tipar pentru toți. Miniștrii Ungariei nu vor 50 guverna țara numai după capul lor și după plăcerea lor, cum fac miniștrii statelor despotice, ci o vor guverna după legile, care le va pune țara în dietă; și dacă s-ar abate cu guvernarea dela legile și dela scopurile țărei, atunci vor fi răspunzători, adecă se vor trage la judecată ca și alți răi, și vor fi certați după măsura relelor, ce au 55 făcut. Apoi dieta nu se va strânge numai atunci, când i se va părea principelui, ci în tot anul; și la dietă nu vor trimite deputați numai nobilii și oarecăte urbi și sate, ca până acum; în dietă nu vor ședea numal comișii, baronii, prelații și episcopii, ci vor alege și vor trimite deputați toți oamenii, care vor avea calitățile cerute de lege; și 60 aceasta pentru aceea va fi astă, pentru că de aici înainte toți oamenii vor fi cetățeni liberi; până acum numai nobilii și popii catolici erau liberi și oarecăte urbi și comunități de unde urmă, că numai aceștia puteau trimite deputați. Tot din astă caușă a libertății tuturor, de aci înainte greutățile țării le vor purta toți oamenii, vor da dare toți, și 65 ostași; și vor luă parte la făcătul căilor; dela greutățile aceste nu vor fi scoși nici domnii, cum eră până acum. Se va ridică o bancă națională pentru înaintarea, înlesnirea și înflorirea industriei și a comerciului în toate părțile vieții de stat. Dar mai e încă un lucru minunat, de care și morții încă vor salta de bucurie în morminte, 70 când se va înființa și pe pământul Ardealului; astă lucru e ștergerea iobăgiei. Libertățile aceste mari se vor scrie toate în cartea constituțiunii pentru mai mare tărie, și pe constituțiune vor jură și ostașii. Afară de aceste lucruri minunate, ministerul a mai publicat încă un punct: *uniunea Ardealului cu Tara ungurească*. Ce ferebere și ce tur- 75 burare a cășnat în țară uniunea aceasta, nu e de lipsă a mai spune, că o știi tu, astă însă bine să o însemnăm, că această uniune nu e nimic mai puțin, decât *contopirea*, care o doresc Ungurii de mult; adecă Ungurii vor, prin uniune, să steargă deocamdată privilegiile Ardealului și împreună cu privilegiile să stângă pe toate popoarele 80 neungurești, ca să facă din toate numai o națiune, care să se numească *națiunea cea mare și tare ungurească*. Ungurii leagă toate bunățile vieții constituționale de uniunea cu Ungaria; ei zic, că în uniune se cuprind toate și că fără ea nu e cu puțință nici o libertate. 85 Si acum uniunea asta e la ușă; ce se facem?

V. Ca să-mi pot da părerea, cum să iasă odată ginta noastră din

acest labirint, în care o au băgat Ungurii înainte vre-o nouă cente de ani, și tot mai mult o încâlcesc, vă rog, fraților!, dați-mi voe, ca să spun mai nainte pe scurt raporturile Românilor cu Ungurii; de când sunt sub domnirea ungurească, pentru că eu consider pe două popoare ca pe doi oameni; precum doi oameni nu se pot ajuta unul pe altul, dacă nu-și cunosc lipsele, nici nu se pot feri unii de alții, dacă nu-și cunosc firea și caracterul, chiar așa vin de a se consideră și două popoare. Dați-mi voe ca să arăt ce legătură este între naționalitatea și libertatea, cultura, ihiemarea și toată viața unui popor, ca de aci să cunoaștem, ce să judecăm de uniune și ce să judecăm de libertatea aceea, ce ne-o promit Ungurii preț pentru naționalitate. O! de vă face cuvântul meu, ca așă să simți și cei 944 de ani ai umilirii Românilor, cum simte șerbul o zi de domnesc, în care a lucrat de dimineață până seara flămând, ars de sete și bătut! O! de văți înfioră de această leșinare lungă a națiunii noastre, cașicând ar fi căzut numai ieri la râul Căpușului domnul nostru Gelou! Atunci eu sper, că la lumina istoriei și a libertății va peri și năluca uniunii, cum pere uogura dinaintea soarelui, acea năluca ce ne amenință moarte națională după o leșinare îndelungată. Iară experiența părinților noștri cea de o mie de ani ne va arăta ce cere astăzi dela noi onoarea națiunii române, și ne va învăță totdeodată ce să facem, ca să punem fundament sigur la fericirea gintei noastre pe viitor!

VI. „*Senatus et populus Romanus beneficij et injuria memor esse solet. Coeterum Boccho, quoniam poenitet, delicti gratiam facit, foedus et amicitia dabuntur cum meruerit*”, (Sallust, lugurtha, cap CIV.); adecă „*Senatul și poporul Roman ține minte facerea de bine și nedreptatea; lui Boch, fiindcă-i pare râu, îi iertă fărădelegea, fedul și amicitia i-se vor da, când le va merita;*” cu aceste cuvinte răspund Romanii regelui Mauretaniei, când cerea acesta uniunea cu Romanii și amicitia lor. Cam asemenea, mi se pare, s-ar cădea cu puțină distincție, să răspundă și senatul și poporul daco-român, când îi chiamă Ungurii la uniune pe Români. Așa e, senatul și poporul daco-român încă ține minte facerea de bine și nedreptatea, chiar de i-o ar fi făcut cineva înainte de o mie de ani. Senatul și poporul daco-român ține minte, cum a intrat Ungurul Tuhutum în patria noastră mai întâi ca o vulpe, după aceea ca barbar cu răsboiu, fără să-i fi dat Românilor vre-o cauză de răsboiu; ține minte cum a căzut domnul Românilor după o luptă sângeirosă, și cum au legat Ungurii cu Românilii alianță de pace prin jurământ, care Ungurii l-au călcăt de multe cente de ani. Senatul și poporul daco-român ține minte, cum au luat Ungurii pământul Românilor din Timiș, și dintre Mureș și Tisa. Senatul și poporul daco-român n'a uitat că numai dela incursiunea Ungurilor se trag toate reiele, care le sufer Ardelenii de o mie de ani; de aci se trag și suferințele Românilor din Timiș, dintre Mureș și Tisa dela descălecarea Ungurilor pe pământul Daciei până în ziua de astăzi! Senatul și poporul daco-român ține minte, că Ungurii și atunci încă făuriau catene pentru Români, când aceștia își vărsau sângele pe șesurile Moldovei și ale

României în luptele cu Turcii, cei mai neîmpăcați dușmani ai națiunei ungurești; și acum iară urzesc plan nou că să-i cucerească!

435 VII. Însă câtă mirare trebuie să ne cuprindă, fraților!, când ne arată istoria, că Ungurii nu eră atât de sălbatici, când veniră asupra pământului Românilor, cum s'au făcut după aceea, mai târziu; cum că ei, putem zice, sunt mai barbari astăzi decât înainte de o mie de ani! Căci, ei după ce căștigă bătaia, nici măcar la atâta nu-i constrâng pe Români, ca să-l cunoască domn pe Tuhutum, ci Români și-l aleseră domn de bună voie în locul domnului lor celui căzut; ei nu le iau nici pământul, nici drepturile politice, nu-i contrâng la datini barbare. Ci chiar din contră, Ungurii se fac creștini după legea bisericii răsăritului, de care se ținea toată biserică Românilor; ei fac 445 legătură de pace cu Români și de egalitate, aşa că și pe la 1291 încă îi vedem șezând împreună cu Români în dieta terii, și împreună judecând asupra lucrărilor pământului; Români locuiesc pe acest timp în districtele lor românești nesupărați de nimeni, pentru că Ungurii niciodată n'au umplut țara, peste care își aroagă domnire, ei au fost 450 totdeauna mai puțini la număr, și nici nu le trecea prin cap că să persecuteze naționalitățile celelalte, ba încă Stefan, cel dintâi rege al Ungurilor, zice că *regnum unius linguae imbecille est*. Atât erau de toleranță Ungurii pe acele timpuri! Păcat însă, că această purtare blândă a Ungurilor nu ține mai mult decât cam până pela 1291. De aci încep coace ei încep a fi tot mai tiranoși atât cu poporul, căt și cătră alte națiuni, încât pela anul 1437 poporul nu mai putea suferi batjocurile marielor ungurești, aleargă drept aceea la arme, ca să stoarcă cu puterea respectul, cu care îi erau datori domnii pământești; și întru adevăr, putea să creadă cineva, că marii ungurești vor cugeta cum să 460 împace inimile nemulțumite, prin ridicarea relelor apăsătoare; ci ei lucrară chiar din contră, că făcură sfat între sine, ca să stârpească pe popor, nu cauzele răului. Mijlocul cel mai bun la acest scop îl afilară maimarii Ungurilor în *uniarea celor trei națiuni*, a nobililor dimpreună cu Săcuii și cu Sașii. Când s'ar fi unit Tătarii cu Turcii asupra Ro- 465 mânărilor și ar fi mai chiemat la aceea uniune încă pe un popor măncător de oameni, n'am trebui să ne mirăm; dar când vedem, că se unește astfel *uniarea unei națiuni creștine* asupra poporului creștin care o nutrește în pace și o apără în răsboiu, de aceasta ne mirăm. Nimenea nu poate să ne spună relele, ce s'au vărsat din astă fân- 470 tănă înveninată preste tot poporul, și în parte preste națiunea română. Durerile lor, noi numai atunci le-am putea cunoaște, când s'ar scula România din morminte cu lacrimile pe față, care le-au stors uniunea celor trei națiuni dela anul 1437 până acum. Ajunge că uniunea aceasta n'a fost decât o conspirație în contra poporului, care 475 face și acceptă legi și instituții inimicice libertății lui, și priveghiază cu ochi neadormiți, ca să nu î se mai roadă catenele servituite.

VIII. Încă nu născuse Verböczi pe lume, și *uniunea celor trei națiuni înflori*; nobili cei mari dimpreună cu Săcuii și cu Sașii jurau mai în tot anul, că nu vor suferi niciodată ca poporul să ajungă la 480 drepturi egale în țară. După ce văzù lumina zilei acest advacat al ti-

răniei, care nu trebuia să iasă niciodată din iad, cele trei nașuni îndată îl cuprîneră cu brațele deschise și sărutără legile lui ca evangelia dreptății pre pământ; ci poporul se îmbrăcă în jale, căci Tripartitul pentru popor nu e evangelie de bucurie, ci îngerul morții cele mai rușinoase în jugul aristocraților.

185

IX. Decretul Tripartit — aşa se chiamă cartea legilor scrisă de Stefan Verböczi, — despre o parte nimicește personalitatea poporului, făcându-l serb domnilor pentru totdeauna, iară despre altă parte îi răpește mijlocirea de a-și câștigă cele de lipsă spre traiul vieții (Decr. Trip. p. III. tit. 30, §. 7); și aşa îi stoarce toate puterile, ca să nu se mai poată scoate din servitute. Pe popor îl împarte în nobili și rustici, nobililor le dă drepturi și putere nemărginită preste popor, fără de nici o datorie cătră acesta, iară datoriile le încarcă toate în spinarea poporului; pe popor îl desbracă de drepturile omenești și îi ia toată puterea de a se apără în contra cruzimii domnești, zicând că rusticul 190 nicidecăt nu se poate legiu cu cel nobil (D. T. part. III. tit. 31); poporului nu-i este iertat a-și alege judecători și alți diregători, cum aleg nobilii; judecătorul lui e domnul său, care îl mână toată ziua. Aceasta lucră cu el după plăcerea sa, că nu e nimenea, care să-l apere de dânsul; apoi la comitat îl judecă iară tot domnii pământești, și 195 200 aşă mai în sus, pretutindenea, tot judecători de aceia sunt puși asupra lui, cari sunt jurați a nu suferi ca să se ridice din pulbere vreodată. Pentru popor nu vorbește nimenea ni cări, căci el nu există ca popor. În adunările marcale și în cele de țară nobilii nu vorbesc de popor, fără numai de oamenii lor (*az én embereim*). Poporul dreptaceea e 205 condamnat prin lege, ca sau să suferă orice nedreptate i-ar face domnii, sau să-și răsbune asupra lor tirănește, când poate. Ca să nu poată scăpa nici într'un chip de furia domnilor acest popor nefericit, legea l-a legat de glie (*glebae adscripsit*) (D. T. part. III. t. 25, § 2) și prin această măsură i-a asigurat pe domni, ca să poată face ce vor voi cu 210 215 poporul, fiind convinși, că nimenea nu va cuteză să-i dee loc de scăpare, când va cădea în acea fărădelege, ca să părăsească locul domnului său. Nu se mulțumește legea numai cu atâta, că-l leagă de locul domnului său, ci afară de aceasta îl supune domnilor pământești cu rusticitate absolută pentru toată eternitatea, ca să nu mai aibă nici o rază de speranță, că doară vor scăpa de jug oarecând măcar nepoții sau strănepoții lor. (Decr. Trip. p. III. 25, §. 2.)

X. Prin legi de aceste și-au ridicat Ungurii constituțiunea lor cea faimoasă, paladiul privilegiilor sale, pe ruinele libertății poporului. În puterea constituțiunii ungurești numai nobilimea are drept de a pune 220 legi cu popii cei mari și cu oarecăte urbi rău reprezentate; poporul e scos afară cu totul, el e dator numai cu ascultare oarbă, cu supunere pasivă. Nu se afilă nici o instituție rea în dreptul roman, și în legile barbarilor, care să nu o fi luat Ungurii în constituțiunea lor; ordinațiunile și decretele regilor ungurești sunt documentele barbariei 225 celei mai de jos. Constituțiunea ungurească cea egoistă și inimică libertății poporului nimicește industria și comerçul, stârge artele și științele; scoalele, care steteră până acum în tot ținutul coroanei un-

gurești, n'au fost decât cuiburi de neștiință și de despotism aristocratic, în care s'au crescut impălători de popor. Subt această constituțune s'a stîns pe încet și religiunea cea creștinească a carității frătești; ba, dacă compară cineva legile cele răpitoare de proprietatea poporului, dacă compară șerbitutea, care încă stă, cu purtarea Ungurilor când au venit ca barbari în acest pământ, află că religiunea creștină n'a adaus nimic la îmblânzirea sălbăticiei aristocratice; din contră, ei, îndată ce se făcură creștini, începură a-i supune la șerbitute și pe Unguri îlor, cari, fiind păgâni, erau liberi. Nu afli la Unguri nici un Ambrosiu, nici un Crisostom, care să apere proprietatea poporului și a văduvelor în contra împăraților și a aristocraților; din contră episcopii și prelații ungurești șed în dietă împreună cu aristocrații, de pun legi asupra poporului, țin județe domnești, ca ceialalți aristocrați, și cu dreapta dau binecuvântare poporului, iară cu stânga îl bat ca domni pământești. Cine nu știe, că curțile episcopilor catolici sunt locuri privilegiate de tortură, dar' cine ar cutează să zică, că unele purtări ca aceste ale lor ar fi lucruri nelegitime, când sunt întemeiate toate bine pe constituțune, pe Tripartit, pe uz de cente de ani, pe privilegii, pe diplome regești și împărătești?

XI. Verböczi numește și gințile, pe care le fulgeră cu anatema rusticității eterne și a acestui despotism înfricoșat; el zice, că unii sunt Unguri, Sași, Germani, Bohemi și Schiai de legea creștină, alții-s Români, Ruteni, Sârbi și Bulgari de rătăcirea Grecilor și a. Dar fie deajuns aceste trăsuri, ca să cunoască ce este șerbitutea și acei ce nu i-au purtat niciodată greutățile, ca să știe toți, cum se fac legiuite și fărădelegile cele mai mari, când sunt apărate de legi; cum calcă în picioare dreptul unguresc pe o mulțime de ginți, cum le desbracă de demnitatea omenească, cum le răpește toate mijloacele de cultură și de apărare, cum dă toate bunătățile și onorurile țării aristocraților; iară pe popor îl încarcă cu greutăți și-l dă legat în mânilor aristocraților, ca pe o vită!

XII. Să ne întoarcem acum dela aceste legi și instituțuni de jale pentru popor și de rușine sempiternă pentru aristocrația ungurească, să ne întoarcem cătră acel mormânt, ce se numește Aprobate și Compilate, în care zace națiunea noastră din Ardeal; să culegem oarecâte flori galbine din florile morților, care cresc pe acest mormânt înfișător, ca să le dăm Românilor, care vreau să vândă limba și naționalitatea română pentru bunătățile uniunii ungurești, să-și pună cocardă la piepturi întrn aducere aminte, că au conlucrat la îngroparea națiunii lor însăși. Intr'un loc Aprobatele declară pe națiunea română scoasă din numărul statelor țării cu aceste cuvinte: „Cu toate că națiunea română în patria aceasta nici nu s'a numărat între staturi, nici religiunea ei nu e una dintre religiunile cele recepte, totuși până când voi mai fi suferiți pentru folosul țării, statul bisericii române să se țină de acestea”.¹⁾ Intr'alt loc zice: „Cu toate că națiunea română s'a

¹⁾ Noha az oláh natio ez hazában sem a statusok közzé nem számláltatott, sem vallások nem a recepta religiokközül való; mindenáltal propter regni emolumentum, miglen patiáltattnak, az oláh egyházi rendek ehez tartsák magokat etc.

admis în patria aceasta pentru binele public, totuși neluând aminte la starea sa cea de jos¹⁾; într'alt loc zice: „Că pe Români numai până ²⁷⁵ atunci îi sufer în țară, până când le va plăcea principilor și locuito- rilor, Ungurilor, Săcullor și Sașilor; „ceice se țin de secta Românilor sau Grecilor, cari în timpul prezent se sufer, până când va plăcea principilor și locuitoilor tărit“; și iarăși: „Fiindcă nici religiunea na- țunii române încă nu e dintre cele 4 religiuni recepte“.²⁾ În urma ²⁸⁰ acestor legi numai atât mai adaug, că legile acestea, după care se gubernă Ardealul și astăzi, s'au întărit la stăruința celor trei națiuni și după venirea Ardealului sub domnia casei austriace prin aşa numita diplomă Leopoldină; și Români se scoaseră de nou dela toate diregătoriile, declarându-se de neabili numai pentrucă sunt Români, ²⁸⁵ cu aceste cuvinte: „La toate diregătoriile, cari sunt de lipsă spre administrarea poliției, sau a dreptății, sau a economiei, ne vom folosi cu indigeni transilvani, adeca cu Unguri, Săci și Sași, fără de nici o căutare la religiune, și de câte ori se va întâmplă să fie în vacanță vreo diregătorie, niciodată nu vor precumpăna națiunile cele străine, ²⁹⁰ sau acele, pe care ei, dimpreună cu Noi, le numără între străine, și neabili la purtarea diregătoriilor“.

XIII. Iată anatema înfricoșată asupra unei națiuni întregi. Ci, înainte de ce aş desluși cum a pătruns acest fulger prin toate clasele națiunii române, nu pot să nu observ, că Ungurii nu se mulțumesc ²⁹⁵ numai cu cât lipsesc de libertate pe națiunea română, ci încă o și calomnieză, zicând chiar prin organul legislativ, că e o națiune de jos, și aceasta o zic numai despre Români, cu toate că se poate zice pe aceste timpuri și de Unguri, precum și de alte națiuni, care gem sub aceste legi draconice; pe aceste timpuri barbare nu se poate lăudă ³⁰⁰ cu cultura sa nici o națiune de sub coroana Ungariei; nu se poate lăudă nici cu cultura aristocraților, care numai într'aceea sta, că aceia se nutriau și se îmbrăcau mai bine decât poporul, și erau deprinși mai bine la măiestria de a impila poporul; nici cu cultura poporului, pentrucă poporul era desbrăcat de libertate, care e condițiunea cea ³⁰⁵ dintâi a toată cultura omenească; ci dacă se alegeau niște bărbați din oarecare națiune, cum au fost Corvinii, cum a fost Mihai-eroul, Stefan-cel-mare și alții Români, de care s'au mirat și parte s'au temut contemporanii, se miră și se va mira toată posteritatea, cu unii ca aceștia să putut gloria pe drept națiunea, care i-a născut, cum se ³¹⁰ poate gloria fiecare mamă cu fiii săi cei înțelepți. Cum poate însă să defaime cineva pe o mamă nobilă ca aceasta, fără să cadă însuși în judecata lumii, ca un calumniator fără de rușine?

¹⁾ Noha az oláh nemzet propter bonum publicum admittáltatott ez hazában, mindazáltal nem vevén eszében állapotjának alacsony voltát. A. C. I. 9. I. (Nota lui Bărnuțiu).

²⁾ Az oláh vagy Görögök sectaján lévők, kik pro tempore szenvedtettnek, usque beneplacitum Principum et regnicolarum. A. C. I. 1. 3. A minthogy az oláh nationak vallása is nem a négy recepta religiok közzül való. A. C. III. 53. 1. (Nota lui Bărnuțiu).

XIV. După această observațiune mă întorc la influența legilor
315 ungurești spre toată națiunea română, spre toate clasele ei. Mai întâi legea se apucă de bate pe toată națiunea în genere, că fiind vulnerată toată, să nu rămână sănătos nici un membru; apoi se apucă de biserică și de preoți, pe biserică o declară numai tolerată, pe preoți
320 îi supune la toate greutățile, și lipsindu-i de tot ajutorul, numai dela preoții români pretindea servicii pentru stat, fără salar și onoare; demandă ca la orice prepus să-i prindă că pe niște lotri și furi, căci știă legea că nu-i va apăra nimenea, fiind oprită națiunea prin lege, ca să n'aibă diregători din sinul său; asupra arhiepiscopului Românilor
325 da putere fiecui ca să-l caute cu legea unde va vrea, zicând că n'are reședință, ca să-l cerce la fumul său. Din aceste și alte măsuri asupra bisericii și preoților români au curs râuri de lacrimi peste toată națiunea, și încă curg. Dacă se mai află vreo rază de lumină în preotimea Românilor și într'însa în națiune până la finitul secolului al 17-lea, aceea au de a o mulțimi Români Turcilor, cari le mai da de
330 lucru Ungurilor, de nu-și puteau execută după inima lor legile cele în contra Românilor; și fiind deschisă comunicațiunea Românilor de dincoace cu cei de dincolo de munți, Ardeleanii învățau în România, unde se hirotoniau și arhiepiscopii nostri; Maramurăsenii și Selăgenii și ceialalți Români vecini cu Moldova învățau aici, până ce s'a tăiat
335 comunicățiunea cu încetarea răsboielor turcești și prin alte împrejurări.

XV. Mădularul tăiat de cără trup nu mai poate trăi, și trupul, tăindu-se vre-un mădular, pătimește și dacă nu pere. Acest scop l-au avut Ungurii, adoperându-se a tăia pe nobilimea română de cără trupul național. Cu cărțile de nobilitate au vărsat o sumă de în inima nobililor români, ca să credă cum că sunt Unguri, gen mai ales decât genul Românilor; iară la frații lor să caute cu despreț, și când intră în biserică să se aleagă de ei. Pe lângă aceasta Ungurii purtau grije, ca nu cumva să apuce nobilii Românilor la diregătorii cardinale, se câștigă posesiuni mai mari prin donațiune împărătească, fie fost căt
340 de meritați pentru patrie, și aşa să apuce la vreo putere mai însemnată, temându-se ca să nu facă aristocrație română. În secolul trecut a fost Meheși consiliar de curte, și în secolul present Alexiu Nopcea cancelar; cu Mehesi s'a încheiat secolul trecut; cu Nopcea se va încheia poate secolul present; ci și aceste minuni nu se fac, fără numai
345 după ce s'au lăpat unii ca aceștia de biserică, prin urmare și de națiunea română și au trecut la catolicism și la naționalitatea ungurească. În comitatele ungurești nobilii români nu pot ajunge la diregătorii, cu toate că cea mai mare parte a nobilimii e română, în comitate un diregător român e raritate, care face epocă în istoria Românilor, și numai
350 355 câte unul se naște într'un secol, ca genii; în pământul Făgărașului e română toată nobilimea, iară diregătorii sunt Secui, afară de câte un Copăceanu sau Boeru; numai în Cetatea-de-peatră și în Maramures, care se țineau mai înainte de Ardeal, sunt mai mulți diregători români, cari se țin încă de biserică națională, dar pe aceștia îi privește ghiază Ungurii cu o mie de ochi și se adoperă în tot modul a-i unguri, cum au ungurit pe Zeicanii, Golescii, Păgânescii și a. din

Hățeg, ca să aibă prin cine să stoarcă pe popor și să-i țină în întuneric pe nobilii Români din aceea țară, dacă nu pot să-i ungurească.

XVI. Onoarea nobilimii române e subordinată pre tot locul su-metiei ungurești, nobilii români la adunările marcale stau numai pe afară. La masa verde numai Ungurii au vorbă și intrare, ca să proiecte legi și măsuri în contra Românilor; legile ungurești pe nobilii români nici nu-i numesc pe numele națiunii lor, ci numai „*azon sec-tán lévő atyánkfiai*”, adeca: „frații noștri de sectă aceea”, însă care e această sectă? Fără îndoială cea condamnată de Aprobate. Iată în ce stă frăția Ungurilor, că și credința și chiar pe Dumnezeul fratelui său îl declară numai tolerat, pentru că crede în Dumnezeul tuturor gînșilor, nu în Dumnezeul Ungurilor.

XVII. Sub atari augurii rele nobilimea română nu va apucă niciodată la valoarea, ce i se cade în stat, pentru că valoarea fără cultură, cultura fără de libertate și libertatea fără de existență și onoare națională nu e cu puțință. Ci nobilii români au început să se pătrunde de sentimentul gradului lor celui umilit în raport cu Ungurii, căci sentimentul de onoare, de se și asuprește până la un timp, nu se stinge. Când va cunoaște acest ram nobil al națiunii noastre, că ramul numai fiind în legătură cu arboarele înverzește; despicându-se de cătră arbore, nu mai înflorește?

XVIII. Dacă îi bate anatemă aceasta politică și pe preoții românești, de cari tot mai aveau frică Ungurii că le vor răspunde cu anatemă preoțească, aşa căt trebuia să se apere prin lege de ei (*az oldăh popák ne afuriszaljanak*) — dacă îi bate bruma constituționii ungurești chiar și pe nobilii români, cari au asemenea drepturi cu Ungurii aristocrați, ce vor face acești aristocrați cu poporul, pe care nu-l apără nici o lege, după ce l-a desbrăeat de demnitatea personală și de proprietate însăși legea, ceeace i-ar fi datoare cu apărare? Iată, că după ce îi scot pe iobagi — aşă se chiamă acum poporul aservit — la sapă, la secere sau la alte lucruri, îi pun coardă ca de aici în Veza; spanii și județii domnești îi mână cu alunul dindărât, de se înalță pulberea în urma lor, ca în urma carelor ce fug pe drumul țerii; când e bărbatul la cărat de grâu, de fân, de vin domnesc sau cu aratul în alodiu domnesc, atunci femeea e în curte la cernut, la dires, la scos de cânepă, la tors; casa colonului e rămasă numai în grija pruncului din leagăn; când e timp frumos, colonul lucră la domni, când plouă vine la lucrul seu, atunci ziua numai jumătate i se știe; când a finit lucrul domnului, îndeșert își aruncă și el sămânța în pământ, pentru că acum a trecut timpul sămănături; când vine acasă dela domni, atunci îl mână la drum și la comitat și la poștării, apoi când să mai facă clacă și popii, că nici fără popă nu poate fi? Cine ar avea inimă de a pune pomi și a planta vii; fiind astfel îngreunat, cine s'ar indemnă să înfrumsețeze pământul cu grădini, când știe, că numai ațâță poftă domnului său, ca să le iee cu puterea când va vră? Să tăcem prestațiunile cele multe: găinile Crăciunului, mielul Paștilor, puii și ouăle și cupele de unt și zecuelile; să trecem cu vederea vacile cele grase și pieile de vulpi, cari le dau mai înainte popii românești.

410 Dacă nu și poate închipui cineva greutățile, care le suferau oarecând Iudeii dela Faraon în Egipt, să se uite la Faraonii din Ardeal, cum nu se mai mulțumesc aceștia acum cu ziua de lucru, ci dau cu ruptul clăile, de e constrâns colonul a face ziuă din noapte și a lucră cu toată casa sa, ca să poată plini numărul cel preste măsură; sunt 415 și aristocrați, cari îi bagă în jug pe oameni și grăpă cu eil.

XIX. Cum au trecut însă atâtea secole peste Unguri, fără să ridică greutățile aceste de pre umerii poporului! Dar ce vorbesc eu de ridicare, au nu-i văzurăm numai în dieta din urmă, cum se întreceau ca să răpească cu urbariu nou dela popor și proprietatea care o are?

420 În Germania începe a se șterge servitutea încă pe la anul 1688, în Prusia se scoate de sub domnesc proprietatea colonilor încă pe la începutul acestui secol, dar Ungurii i-ar vinde și astăzi pe oameni, dacă n'ar fi fost Iosif al II-lea; nici măcar de ștergerea aviticității n'a vorbit nici un Ungur în vre-o dietă din Ardeal, până la baronul Dionisiu Keményi, ci părăsi și acesta dieta cu inima frântă de durere, căci nu putu să scoată nimic la cale în contra mulțimii domnilor pământești. Schimbarea, care o proiectă dieta ungurească pe la anul 1832, era să-l vândă a doua oară pe popor la domnii pământești; și ștergerea șerbitutei cea de astăzi o înveninează cu uciderea naționalității!

430 XX. Cu toate acestea Ungurii nu se credeau asigurați deajuns din partea Românilor numai cu uniunile încheiate până acum, pentru că cea dela Asculeu fusese prea liberală pentru Români, uniunea celor trei națiuni numai pe nobilii cei mai de frunte ai Românilor ii trăsesese la complot, iară ceealaltă nobilime română era legată de națiunea și biserica română, cum este și astăzi; deci după intrarea reformațiunii în Ardeal atâtă lucrară Ungurii până ce-i traseră pe Români la uniune religioasă, cu sine, de ținură cu Unitarii mai bine de o sută de ani, iară cu reformați sau calvinii aproape la două cente de ani.

Multe avură de a suferi Românilii dela Unguri pe acest timp, și mulți

440 Români de frunte se lăpedără atunci de legea și limba părintească și se făcură Unitari, Calvini și Unguri. Pe aceste timpuri trimeteau Ungurii pe la Români cercători din casă în casă, și la care Români nu afla oala cu carne la foc, pe acela îl pedepsia; pe acest timp ii făceau pe popii românești să ierneze cânii domnilor; și protopopii 445 purtau pe umeri pe superintendentul calvinesc; cărțile bisericești se traduseră de pe limba scheească în cea română, și le făceau Românilor și alte cărți cu dogmate reformate în limba română, ca să-i poată unguri mai ușor; astă însă avu urmare fericită pentru Români, peste voea Ungurilor; că se scoase limba scheească din biserică română și 450 întră cea națională. Ce minune! că Românilii, și expatriați de Aprobate, și în astă formă asupriți, își ținură încă și pe aceste timpuri puterea judecătoarească în județele protopopești și puterea legislativă în sinoade; document, că au avut odată existență și viață națională: fie ca și încercările Ungurilor cele de astăzi, să se frângă în credința Românilor cătră naționalitatea lor și în bărbăția lor!

XXI. Cătră finitul secolului al 17-lea calamitățile Românilor întrec toată măsura, poporul se strâmbase de jugul cel greu, nobilimea ro-

mână încă n'avea mai nici un folos de privilegiul nobilității, că aristocrații cei mari o despoae de proprietate cu puterea, o asupresc și o batjocoresc, și nobilii români, neștiind ungurește și neavând apărători aleși din mijlocul lor, nici la dietă, nici la comitate, scaune și magistrate, nici la curtea principilor pe nimenea, nicări nu se pot apără. Românilor nu le era iertat a umblă la școală, fiind servi și legați de pământ; abia se puteau răscumpără unii, pentru ca să se facă preoți, dar și ca preoți încă n'aveau nici o prerogativă, care să-i scutească de anatema Aprobatelor. Iertarea decimelor dela principale Bethlen și alții, de-i și ușură puțin, dar nu-i putea apără de batjocurile marilor ungurești; în Aiud nu era iertat nici unui preot românesc a intră să boteze și să îngroape; se zice, că doi preoți români mânând porcii domnilor la câmp, fură întâmpinați de archiepiscopul Teofil; acei preoți văzând că e archiepiscopul, căzură în genunchi și lăcrimând strigăt: „Sfinția Ta, ajută-ne, că suntem de perit!“ Dar cum putea să le ajute, când principii reformați îl făceau și pe archiepiscopul Românilor să boteze cătăi în loc de prunci, și dacă nu voia, îl băteau cu toiege și cu vână de bou, cum au făcut cu archiepiscopul Sava. O, timpuri bárbare! O, tiranii neauzite! Periți din istorie, stârgeți-vă din memoria oamenilor, ca să nu mai credă cei viitori, că ar putea degenera familia omenească la atari sălbătăcii! Ci să vedem anumit cum se desfășură din aceste catastrofe un raport nou între Români și Unguri.

XXII. Când se luptau Români cu calamitățile aceste, Ungurii catolici ardeleni încă scăpătaseră foarte tare și scăzuseră cu numărul sub domnirea principilor reformați, nu puteau scoate nimică la cale nici în diete, nici airea în favorul catolicilor. Deci ei se folosiră de împrejurarea cea favoritoare, în care se află acum supt domnirea casei de Austria, și chiemără pe Români la uniune nouă, legându-le toate drepturile, privilegiile și bunățile bisericii catolice, dacă vor părăsi catolicismul sau ortodoxia bisericii răsăritene și vor îmbrățișa catolicismul bisericii apusene. Așa Români, ca să scape de batjocurile cele multe, se plecară de acceptără această uniune cu Ungurii, zic într'adins cu Ungurii, nu cu Roma, pentru că credința catolică și ușurarea Românilor nu era scopul Ungurilor, ci aceste erau numai niște împrejurări favoritoare, de care Ungurii se bucurau și se folosiau ca de împrejurarea domnirii austriace, ca să-i poată trage pe Români în partea lor, că nici nu-i dorea de suflete Românilor, nici nu le doria fericierea, ci îi durează numai de aceea, că ce poartă protopopii Românilor pe umeri pe superintendentul calvinesc și nu pe episcopul dela Abadulia, sau pe rectorul lesușilor din Cluj; de aceea zisei, că uniunea aceasta au făcut-o Ungurii singur pentru binele lor, nu în folosul Românilor, și cu această declarațiune asigur pe toți custozii Sionului odată pentru totdeauna, că să nu se teamă, că voiu să mă ating de natura cea dogmatică a uniunii, când o cern numai din respect politic, ca un raport profan între Unguri și Români; numai despre uniune în acest înțeles zic eu, că Strigoniul o a motivat în favorul bisericii ungurești și spre subjugarea și căderea celei române; Strigo-

niul o a plantat în inima împăratului Leopold și a Românilor; Strigoniul o a udat prin Iesuiți; Strigoniul o a crescut: Strigoniul o și smuls după aceea tot prin Iesuiți din inimile unei părți a Românilor, și poate că tot Strigoniul o va smulge și din inimile celeilalte 510 părți, dacă nu se va lăsă de metropolitură, de protectorat, de primărie și supremație și de orice domnire și influență asupra bisericii Românilor. Sub înalta protecțune a acestui Strigoni fabrica iesuiții diplome false; scoteau rescripte dela curte și bule dela Roma pentru noua subjugare a bisericii române sub titlul de episcopat al Făgărașului; numai simplicitatea preoților români apără demnitatea metropoliei Românilor de n'a apus cu totul, că nu luară întru nimic atari bule și rescripte, ci continuă și după uniunea aceasta, ca și înainte de ea, a căntă în toate bisericile române tot pe arhiepiscopul lor, ca și mai nainte: Ce folos putea să aibă Roma, desbrăcând de demnitatea arhiepiscopescă pe arhiereul Românilor, care acum își întăriseră legăturile cele naturale și cu legătura religioasă, dacă nu lucră Strigoniul ungureșc la umilirea bisericii românești?; eu cred, că asta nu o faceă nici curtea împăratescă, nici Roma, dar Strigoniul manducea toate lucrurile uniunii la curte și la Roma, și fără influență și voea lui nu se facea nimic în lucrurile bisericii române, cum nu se face nici astăzi.

XXIII. Să zicem însă, fiindcă Românul fine minte facerea de bine și nedreptatea — *beneficii et injuria memor esse solet*, — să zicem cum că din fântâna uniunii au curs niște mijloci Materiale pentru Români, cu cari nu puțin s'au ajutat, fiind cu totul despotați de averile bisericesti supt principiil calvinești; să zicem că din uniune a ieșit privilegiul preoților Români de a nu sta la judecată, încât pentru persoanele lor, fără numai înaintea sinoadelor bisericii române; să zicem, că uniunea a născut și școalele Blajului, din care au răsărit o mulțime de lumini între Români; să zicem, că uniunea a dat ocasiune unor Români, de ne-au adus memoria începutului și a săngelui nostru din Roma și au sămănat de nou virtuțile străbune în pământul Daciei; să zicem în urmă, că uniunea i-a înviat pe Români din lesinare, uniunea i-a deșteptat din somn și le-a însuflat spirit de viață, ca să lucre la îndreptarea sorții noastre dela Inocențiu până în ziua de astăzi; să 535 nu uităm însă a pune în cumpănă și vulnerile însipite națiunii noastre prin uniune, dacă voim a ne cunoaște raporturile noastre cu Ungurii și în acest respect.

XXIV. Indată la începutul unijunii vedem în sinoadele noastre patrele rector al iesuiților presidând în locul superintendentului reformat; și pe alt iesuit îl vedem neîncetat în coastele episcopului nostru privelișându-l ca pe un cățator de rele. Acum spuneți-mi, ce diferență este între superintendentul de Tofeo și între iesuitul Barányi, care din amândoi a fost mai bun pentru Români? Indată după unire, episcopul catolic din Alba-Iulia încalcă peste arhiepiscopul nostru și 550 și-l face vicar, îl înfruntă, îl dojenește, îl visită pânăce îl scoate abia bula papei din 1721, *ab omni admonitione, correptione, visitatione* celui episcop din Alba-Iulia; iar arhiepiscopul din Strigoni îl desbracă de demnitatea arhiepiscopescă și și-l face sufragan; și biserică noastră

o bagă în jug nou unguresc. Cu servitutea aceasta nouă se introduce în clerul român un servilism nou, împreunat cu o îngâmfare miserabilă,⁵⁵⁵ mai ales în referință cătră cei neuniți, cari n'aveau privilegiul unitilor. Acest spirit necurat locuște în mănăstirea din Blaj, sub călugări; face advocat de iesuți și pe un Petru Aron; dă lucru deajuns episcopului Inocențiu și înimoșilor protopopi de atunci; murind călugării rămâne ereditate capitolului succesor în funcțiunile călugărilor; și de aci se⁵⁶⁰ strecoară la cler: episcopii, capitolul, protopopi și vicari lucrau pe întrecute, spre cea mai profundă durere a clerului și a toată națiunea, ca să nu mai scape biserica română niciodată de sub această subditelă rușinoasă; fii nefericiți!, cine vă va apără, dacă părinții voștri dau mâna cu străinii în contra voastră? Ce ar zice episcopul Inocențiu,⁵⁶⁵ când ar vedea, că acum n'are iesuitismul numai un advocat în biserică lui cea aservită și sfășiată de iesuți? Ce a păcatuit biserică noastră?

— întrebăm și noi cu episcopul Inocențiu —, dacă cumvă n'a păcatuit unindu-se, de se pedepsește cu infamia de desertoriu? Cu uniunea deodată a intrat o ură între Români care a ținut mai bine de 80 de⁵⁷⁰ ani, lertăj-mă, frajilor! să treacă vederea furile iadului, care i-au sfășiat pe Români în aceste timpuri nefericite, nu postulareți ca să descriu cum se certau fiii cu părinții: cum se băteau frați cu frați fără să știe pentru ce; cum se afuriseau preoții noștri unii pe alții; cum lucrau marii ungurești și mai ales episcopii lor înaintea Curții,⁵⁷⁵ ca să-i facă uniți cu puterea pe Români; cum întărîta pe episcopii uniți și pe călugări, ca să facă proseliți din Români; și aceștia nu vedeaau că sunt numai unelte, cu cari se folosiă invidia ungurească, ca să tulbere pacea între frați. Cine ar putea spune suferințele Românilor supt acele tulburări? Cei neuniți n'aveau nici preoți, nici⁵⁸⁰ episcop, până ce căzură supt jug sârbesc; nu-i apără nici o lege în teară și pe deputații ce-i trimiteau la curtea împăratăescă dușmanii lor făceau de-i puneau la prinsoare. Atât erau de mari reale, care le suferă națiunea română în urma uniunii, încât încă pe la anul 1735, aşadar numai peste 35 de ani după făcuta uniune, se plângea amar⁵⁸⁵ protopopul unit Nicoară Beianul cătră episcopul Inocențiu cu aceste cuvinte: „*Tare mă tem, că nu vom avea alt folos din unirea aceasta, ce o am făcut; ci vom rămânea numai cu ura dintre frați și cu mu-strarea cugetului!*“ Nu mult după aceasta, alt protopop predică în biserică aceasta, că „*i-au înșelat pe Români cu unirea*“; însă acum⁵⁹⁰ era târziu, pentru că ura acum era rădăcinată între frați, și dușmanii Românilor, carii nu dorm niciodată, priveghiau ca să nu se stingă vreodată din mijlocul lor acest foc infernal.

XXV. Au nu meritau preoții Românilor, pentru serviciile lor cătră stat, pământurile și salariile acele, care le-au căpătat numai⁵⁹⁵ supt titlul uniunii? Apoi spuneti-mi, cu cât e mai invidindă starea preoților uniți luându-i preste tot, decât a celor neuniți, cari trăesc din agrii lor, pentru cari fac zile la domni? Cine nu știe, că episcopii noștri dela uniune încoace numai cu numele au fost episcopi, iară îintr'adevăr au fost notari sătești, cari fac instanțe pentru câte o por-⁶⁰⁰ giune canonica, fără să simță clerul vre-o îndreptare adevărată a stării

sale; că deși sunt constrânși domnii pământești aore să le arunce popilor noștri câte un pământ pe o coastă rea, și aceasta încă numai pentru ca să mai astupe gura episcopului, însă pe de altă parte se pun de măsură teritoriul satului și fac ce fac de iau locurile cele mai bune dela preoții Românilor, și atunci iară dău de lucru notariului-episcop, ca să scrie la curte, la guvern, unde tot aceia judecă, cari și răpesc și cari decretează în diete, ca domnii pământești să iee toate pădurile dela comunitățile române desdăunare pentru porțiunile canonice. Dar apoi au nu puteau merge Români la învățătură la Roma și ca neuniți, acolo unde merg Sineni și Iaponi, ludei și Protestanți, Mahomedani și Păgâni; au nu-și puteau ridica școale și ca neuniți, cum își ridică domnire preste Români niște Sârbi venetici tot sub Impăratul Leopold, dacă își concentrau toate puterile preoții, nobilii și cetățenii și tot poporul român, și dacă lucrau cu un cuget și cu o inimă la toate împrejurările pentru libertatea și fericirea Românilor; au nu făcea totdeauna mai mare întipărire în inimile Ungurilor o ginte conjurată pentru apărarea drepturilor sale, decât o națiune sfășiată în partide neunite?

XXVI. Cine va putea zice, că uniunea a muiat inima Ungurilor, ca voească binele națiunii noastre și să-i dee îndărăpt drepturile răpite? Să ne uităm, rogu-vă, la episcopul Inocentiu Micul, cum rugă toate puterile cerești și pământești pentru Români; dar când cerea ca să se receapă și națiunea română, ca cele trei națiuni, staturile și ordinile îi răspundeau, că se va răsturnă casa țării pe ei, dacă-i vor lăsa și pe Români să intre întrânsa. Când se rugă, ca să facă loc și episcopului unit între consiliarii guvernului, pentru ca să aibă și Români, măcar un apărător, cel guvern catolic arătă la curtea împăratăescă, că episcopul Românilor „nici e jurist, nici statist“, și din astă causă nu poate fi consiliar! De națiunea noastră zicea, că n'are aşezământ și căpătău în țară, nu dă dare, nu poartă greutăți, e plecată la sedișuni și pentru aceea nu merită considerație. A trecut mai jumătate de secol, când își reînoesc Români cererea pentru naționalitatea la 1791; dar staturile și ordinile, afară de răspunsul lor cel ordinat, mai adaug, că Români nu sunt culti deajuns pentru drepturi politice; să se cultiveze mai întâi clerul, apoi și poporul, și apoi vor vedea; deci însărcinără pe un Antoniu Iosika, ca să facă plan pentru cultura Românilor. Ce cugetați că s'a ales din această comedie? La anul 1816, adeca 25 de ani după dietă, a ieșit decret de curte, în urma aceluia plan, că unde vor fi doi preoți într'o comunitate, unul catolic, celalalt unit, acolo numai celui catolic să se dee porțiune canonica ex nexu unionis! Aci vede fiécine, că uniunea nu i-a plecat pe Unguri spre fericirea Românilor, nici nu i-a oprit ca să nu le iee în bătaie de joc rugămintele lor cele mai drepte. Care preot se va putea cultivă, când nu are ce mâncă; care națiune s'a cultivat, fiind subjugată? De ce n'au învățat Români din retele suferite dela cele trei națiuni, ca să se ferească de uniunea cu calvinii și cu unitarii; de ce nu i-au învățat sarcinile cele grele ale acestei uniuni, ca să nu păsească la uniune cu Ungurii catolici? Așă este, Români. n'au în-

vățat, ci s'au unit odată cu calvinii, arătând că biserica română e 650 mai rea decât a calvinilor; de altădată cu unitarii, arătând că e mai dejos decât a unitarilor; și la urmă cu Ungurii catolici, arătând de nou, că e mai dejos decât cea ungurească. Cine să prețuească biserica română, dacă se rușinează Români de ea, cine să-i fie stimat pe Români, dacă ei nici nu-și respect biserica, nici pe sine? Cine se 655 poate plângă căci îl calcă în picioare, dacă se face verme? Acum ce vom zice de toate uniunile acestea și de toate bunătățile lor, când vedem, că toate acestea au fost numai niște lațuri, cu cari ne-au prins; furii cu cari ne-au încăierat; spaime, cu cari ne-au înfrițat; șerpi, cu cari ne-au întopsecat. Să jurăm, că nu ne vom lăsă ca să ne mai 660 însle; să jurăm, că nu vor mai putea turbură pacea și bunățelegerea noastră nici iesușii, nici călugării sârbești, nici misionarii Strigoniului, nici agenții națiunilor străine, chiar și când s'ar îmbrăca în vestimente de preoți și episcopi românești; să jurăm că nici diavolii iadului nu vor mai putea rumpe legăturile amoarei frățești, cu care e 665 legată adunarea aceasta și printrânsa toată națiunea română.

XXVII. Să jurăm, fraților!; și ca frați de un sânge să ieşim la luptă în contra acelui dușman al naționalității noastre, ce vine către noi cu flamura de uniune nouă dela Țara Ungurească!

XXVIII. Știți, că Ungurii, mai eles de 12 ani încocace, și-au propus, 670 ca să topească într'una pe toate națiunile cele de sub coroana ungurească și să facă din toate numai o națiune tare și mare și un regim tare și mare unguresc. Acesta e un lucru foarte mare, bine să însemnăm, că e întru adevăr mai mare decât toate victoriile lui Atila și ale lui Árpád, pentrucă aceștia au supus cu puterea niște popoare blânde și 675 le-au ținut în ascultare tot cu puterea, până ce se stânserei ei; după perirea lor națiunile acestea au rămas cu datinele, cu limba și cu religiunea lor, căci acei cuceritori barbari aveau lipsă numai de brațele, iară nu de limba națiunilor subjugate, de avere, nu de religiunea și datinele lor naționale. 680

XXIX. De tot altmintrelea cugetă Ungurii din zilele noastre. Aceștia au aflat că Atilla și Árpád, Stefan și Matia Corvinul au făcut rău, de ce nu i-au ungurit pe toți locuitorii Panoniei și ai Daciei și de ce au lucrat ei după principiul „*regnum unius linguae imbecille est*“. Așadar Ungurii de astăzi de oare căți ani încocace lucră la ungurirea 685 Schiailor, Românilor s. a. cu o însuflețire, care ar produce fapte demne de mulțumita omenirii întregi, când ar pune atâtă osteneală pentruca să introducă libertatea cea adevărată nu numai la națiunea ungurească, ci la toate națiunile, de a căror egalitate nu vor să știe nimică.

XXX. În ce chip se apucă un econom bun cu toți ficioii și do- 690 mesticii de cultura agrilor săi, împarte lucrul la toți, le dă mijloacele cele de lipsă și stă de ei, ca să se poată bucură la timpul său de un cules bun, de un secerat mănos; aşa s'au apucat și Ungurii cu toate puterile de lucrul lor, ca să-i facă Unguri pe toți. Dieta Ungariei dela 1836 puse lege, ca să se ducă ungurește toate negoațele administrațunii 695 publice și să se bage limba ungurească în toate școalele din Ungaria; jurnalele ungurești din ambe patriile ungurești — aşa numesc ei Țara

ungurească și Ardealul — lătesc de mult planul unguririi pretutindenea, învață pe toate națiunile, că nu e salute într'alt nume, afară de cel unguresc. De este vreun Român aci de față, care n'ar fi cetit gazeta de Pesta (*Pesti Hirlap*), pentru acela mai repeșesc, că decând începù a ieși această gazetă, redactorul ei Ludovic Kossuth strigă neîncetat cu versul tunetului către toți Ungurii: „*Să properăm, să properăm, să ungurim pe toți Croații, Români și Scheii, că de nu perim!*”
In ce chip se repede un torrent din munte după frângere de nor, desrădăcinează arborii, ucide oameni și vite, spală sămănături și sate, duce și răstoarnă tot: aşa se repezi acest bărbat în contra națiunilor ungurești și cu atâtă furie amenință, că le va stânge și nu va suferi „*in secula seculorum*” ca să facă măcar învățături morale în limba națională prin seminarele lor, încât comitele Széchenyi, cel dintâi apostol al unguririi, e constrâns a-i dumeri furia și a-i strigă: „*Ne kényszerítsük tüsszel, vassal, hanem vegyük bék az alkotmány sántzai közzé, hogy ökis bék vegyenek minket magokba, tudniilik nyelvünket*”, adeca: „Să nu-i constrângem cu foc și cu fer, ci să-i recepem în constituțune, ca și ei să ne receapă pe noi, adeca limba noastră” Nicolae Wesselényi dă sfat Ungurilor, ca „*numai acei Români să capete drepturi de cetăean, cari se vor face Unguri*”, și-i pare rău că Ioan Bob, episcopul Românilor, a făcut toate fundațiunile sale în interes național. Așa cugetă și lucră toată nobilimea cea înaltă. Ce să zic de corifeii inteligenței Ungurilor? Unul din cei mai renumiți învățăți ungurești, scriind memoria despre apărarea pruncilor mici, arată că lătirea limbii ungurești peste toți locuitorii țării e mai nainte decât libertatea și fericirea țării: „*Faceți ca să vorbească ungurește toți locuitorii țării*” — strigă acest Ungur învățat — *atunci eu nu voi cere dela voi ca grație libertatea și fericirea țării*”. Altul provocă măi an pe episcopii Românilor deadreptul, ca să se apuce numai decât de traducerea cărților bisericești de pre limba română în cea ungurească, ca să se bage în biserică Românilor. Cine să nu fie auzit, cum fierb și cum se frământă Ungurii de oare căți ani, ca să facă școale apărătoare de prunci, în care să se ungurească mai întâi pruncii Românilor, învățând limba ungurească dela 2 ani până la 7, apoi în vreo douăzeci de ani să se ungurească satele și comunitățile române pe calea aceasta? Care Român nu știe, că înainte cu șase ani se acceptă planul unguririi și de cătră dieta din Cluj, și se făcù proiect de lege, ca să se pună restimp de 10 ani națiunilor neungurești, ca să învețe ungurește, pentru că după aceea vor curge toate în limba ungurească. Să spună venerabilul consistor din Blaj, care se află de față în biserică, cătă frică și cutremur i-au cuprins pe toți, când au înțeles de acest proiect al dietei, și cu ce înșuflețire se apucă, ca să întoarcă răul acesta dela națiunea română!
740

XXXI. Iată ce voesc ungurii și care e scopul lor! Până în 15 Martie încă nu știau ce să facă, pentru că le erau legate mâinile și picioarele de cabinetul din Viena și nu puteau procede contra Croaților și a Schieilor, cum doriau, nici nu puteau apucă toate mijloacele, cari erau de lipsă la acest scop; acum au ministerul lor, acesta cunoaște

mijloacele și pot zice, că locul prim între mijloacele acestea îl ocupă *uniunea*, — nu e de lipsă a mai adâng că *uniunea Ardealului cu Tara-Ungurească*, pentrucă cuvântul acesta se înțelege dela sine. De ai întrebă pe vre-un Ungur ce este *uniunea*: s'ar miră de neștiința-ți, și dacă ai mai întrebă: ți-ar mai răspunde, că *uniunea* e fericirea, e ⁷⁵⁰ libertatea însăși, *uniunea* e cornucopia, care cuprinde toate bunătățile pământești; cine are *uniunea* are toate; *uniunea* ne dă toate; pentru aceea de acest cuvânt misterios sunt pline toate gazetele; *uniunea* e materia de conversațiune în toate cercurile societății; *uniunea* e scrisă pe toți păreții; flamura *uniunii* e plantată pe case, pe biserici și chiar ⁷⁵⁵ și pe carele călătorilor.

XXXII. Eu însă cu toate aceste nu sunt mulțumit cu *uniunea*, nici nu mă topesc de bucuria cea universală, ci vreau să cerc mai cu deamănumtul, ce este *uniunea* pentru Unguri și ce este *uniunea* pentru Români?

⁷⁶⁰

XXXIII. Ce se ține de întrebarea primă: *Ce este uniunea pentru Unguri?* aceasta o poate cunoaște fiecine, fără să fie politic; știm toti, că Ungurii vreau să facă țară ungurească din pământul Ardealului; vreau ca să nu mai fie *două patrii ungurești mici*, ci să se facă din amândouă *o patrie ungurească mare*. Ungurii simt că proprietatea, care ⁷⁶⁵ și-au arrogat până acum asupra pământului Românilor, nu stă pe temeiul sigur; pentru că din dreptul răsboiului cuceritor nu se naște proprietate, ci numai posesiune, până se simte în putere națiunea subjugată ca să scuture jugul. Asta bine o știu Ungurii; ei știu, că Maurii nici în 700 de ani nu și-au câștigat drept asupra Ispaniei; pentru ⁷⁷⁰ aceea vreau acum a-și câștiga proprietatea, căre în adevăr nu o au avut până acum; prin uniune vreau a-i pleca pe Români, ca să-și dea din mâni proprietatea părintească, bunătatea cea adevărată pentru nește bunătăți părute și înșelătoare; încă până acum numai urmele tiraniei ungurești sunt tipărite pe pământul Românilor, ca și pe fețele ⁷⁷⁵ lor; dreptul lor nu e întabulat nicăiri; cu Verböczi, cu Aprobatele și cu diplomele regilor Ungurii nu pot probă proprietatea asupra pământului altor națiuni, fiindcă aceste, ca niște documente fabricate de Unguri pe partea lor, n'au putere înaintea județuluiumanitatii; iară dacă iar putea pleca pe Români la uniune, atunci învoiearea Românilor ⁷⁸⁰ le-ar da document nou, cu care și-ar consolidă posesiunea cel puțin încă pe oarecăte sute de ani, nu pentru totdeauna, fiindcă nici o generație n'are drept, ca să pună jug pe grumazii generaționii viitoare.

XXXIV. Când ar locui pe pământul Ardealului numai Unguri și Sași, și împreună cu aceștia, în loc de un milion și jumătate de Ro- ⁷⁸⁵ mâni, ar locui pe atâții Japoni, au altă limbă, atunci eu n'aș avea să zic nimic în contra unirii Ardealului, cu Tara-Ungurească; însă pământul acesta nu-l țin Japoni, nici Arabi; ci afară de o mână de Sași și Unguri mestecați printre Români, Ardealul e proprietate adevărată a națiunii române, care o-a câștigat cu bună dreptate înainte cu vre-o ⁷⁹⁰ mie șapte sute de ani, și de atunci până astăzi o ține, o apără și o cultivează cu multă sudoare și osteneală. Deci eu zic, că nici un Român nu poate fi cu nepăsare, când este întrebarea: al cui să fie pă-

mântul acesta, care păna acum a fost al Românilor: nu ne este tot
795 una și nu ne poate fi tot atât, ori să fie al Românilor, ori al Ungurilor, și apoi Români iară să fie numai tolerați în pământul lor. Prin urmare, înțelesul cel adevărat al întrebării acesteia: să fie uniune sau să nu fie? este: să ne dăm pământul nostru Ungurilor, sau să nu-l dăm; să ne vindem feara Ungurilor, sau să nu o vindem; să fim și de 800 aci înainte numai lipiturile altor națiuni, au să fim liberi? Ce va răspunde adunarea la aceste întrebări; ce va răspunde tot poporul român, când va fi de față?

XXXV. Știu ce zic patronii uniunii, că adecațiuniunea nu numai că nu ia proprietatea dela nime, ci din contră voește să facă proprietări și pe aceia, cari păna acum nu erau. La aceasta eu observ, că Ungurii numai lor își dau proprietatea, care se fac că o dau Românilor; pentru că în oără când se va proclama uniunea, stergându-se servitutea, se vor șterge totodată și națiunile, afară de cea ungurească; numai aceasta va rămâne vie și proprietară înaintea legii, și proprietatea națiunilor omorâte prin lege va servi Ungurilor de spese pentru îngropăciunea acestor națiuni. De ar voi Ungurii să dea îndărât proprietatea la domnii cei adevărați, precum se laudă că o vor da, atunci ar recunoaște mai întâi existența națiunilor, care locuiesc împreună cu ei, căci aceste sunt domnii cei eminenți ai pământului, că 815 celece sunt nemuritoare, apci individele oamenilor muritori; ci Ungurii nu vreau să știe nimica de alte națiuni, afară de cea ungurească, prin urmare nici de proprietatea altor națiuni, afară de a celei ungurești; aşadar, când se fac că dau proprietate individelor, atunci într'adevăr o iau dela națiuni și fac donațiune nouă națiunii ungurești, cu proprietatea Românilor și altor națiuni.

XXXVI. Să considerăm drept aceea, că uniunea donează Ungurilor o țară întreagă fără de nici o oșteneală; că Ardealul e patria aurului și a metalelor nobile, care vor curge toate în punga națiunii ungurești; că sarea și toate bunătățile patriei noastre vor adăuge tesaurul Ungurilor și paupertatea Românilor; iară fiorii Românilor vor forma legiuni, cari se vor bate pentru gloria celor-ce le-au șters numele cel glorios și i-au botezat pe nume barbar; că patria noastră e cetate încunjurată dela natură cu muri cumpliți, fără de cari Ungurii de pe câmpiiile Panoniei sunt expuși la toate atacurile inimicilor, ca nește 820 iepuri pe șes; că tăindu-se Ardealul de cără statul unguresc, acesta rămâne că un om fără de picioare, ciung și desfigurat, de nu poate să se miște mai ales cără Moldova și România, ca să le cuprindă; că dacă nu se face uniunea cu Ungaria, se rupe legătura, care leagă pe Ungurii din Ardeal cu cei din Panonia, și afuncți Ungurii din Ardeal firește că se vor stinge pe încet, fiind tăiată comunicațiunea lor cu creerii ungurismului din Panonia. Din contră, dacă se face uniunea, națiunea ungurească cea mică mai crește cu un milion și jumătate de Români și cu vre-o două sute mii de Sași, pe cari îi face Unguri uniunea, îndată cum se va proclama; să considerăm în urmă, că afară de emolumentele acestea, uniunea le dă Ungurilor o putere nemărginită peste Ardeal, de a pune legi, de a comandă, de a administra țara 830 840

numai în folosul națiunii ungurești, fiindcă după uniune legea nu va mai cunoaște alte națiuni; să le considerăm aceste toate bine, și vom află *ce este uniunea pentru Unguri și pentru cei ce așteaptă ziua mai tare decât imperatorul oastei ziua de triumf!*

845

XXXVII. *Ce este uniunea pentru Români?* Decă ne aducem aminte, ce au folosit Românilor toate uniunile de până acum, politice și religioane, și vom consideră, că și uniunea cea de acum numai spre binele Ungurilor se urzește, putem prevedea, ce va fi uniunea pentru Români. Cu toate acestea să o cercetăm cevă mai cu deamărunțul, ca să vedem și să ne convingem, că sub larva libertății și a frăției, cu care ni se înfățișează uniunea, ea nu acopere pentru noi libertate, nici frăție, ci numai servitute și o fiară sălbatică, care măncă națiuni.

XXXVIII. Eu zic, că *libertatea cea adevărată a oricărei națiuni nu poate fi decât națională*. Care om nu se va simți vătămat până la inimă, dacă îl vei opri să nu vorbească, pe unul pentru că l-a făcut natura mai târziu, pe altul mai repede la vorbă, pe altul pentru că l-a făcut natura Ungur, pe altul Sas; dacă îl vei opri să nu umble, pe unul pentru că are mers mai lin, pe altul căci pășește mai repede decât alții oameni; au nu li se va turbura fierea, când își va auzi unul: „taci târziule,” altul: „taci moară de vânt”, altul: „ține-ți gura, Ungure, Sasule” etc.; într’adevăr toți vor ferbe de mânie, pentru că tot omul are voe să vorbească și să meargă cum i-a dat natura și cum poate; și când i-ai atacat libertatea aceasta, i-ai vătămat totdeodată sentimentul de onoare, adeca: libertatea oricărui om e legată de persoana lui cu cea mai strânsă legătură, e proprietatea lui cea mai personală și poartă tipul persoanei fiecărui om, aşa că nimenea nu se mișcă, nu cugetă, nu vorbește, nu umblă și a., decât fiecare în formele sale. Acum să trecem dela persoana omului la persoana națiunii, care încă are personalitate. Dacă e drept că persoanele nu-și perd natură, când se leagă într’un corp național cu limbă și datine comune, și iată că tot aceiași vom fi constrinși a zice și de națiune, ce zicem de o persoană singură: că libertatea națiunii încă e legată strâns cu persoana ei, ca și a persoanelor firești, dacă nu mai strâns; libertatea națiunii încă poartă tipul națiunii, cum poartă libertatea personală tipul persoanei omului; națiunii încă i-a dat natura forme precum persoanelor firești; cu persoana națiunii deodată se naște și libertatea ei, ca și a persoanelor singuratrice și cu persoana împreună se stinge; tot ce ajută și împedecă persoană, ajută și împedecă libertatea națiunii; tot ce lătește libertatea, aceea crește prețul și înalță demnitatea națiunii, cu cât își prețuește mai mult persoana sa oarecare națiune, cu atât își prețuește mai mult, cu atât își amă mai ferbinte și libertatea și cu atât are mai mare preț și respect înaintea gîntilor, face și pate lucruri mari pentru onoare, nu sufere nici un scăzământ din libertatea sa, pentru că simte, că fără de libertate nu e onoare pe pământ, și viața națiunii fără onoare e mai amară decât moartea; pentru libertate își pune averea și viața, libertatea e coarda înimii ei cea mai personală, proprietatea ei cea mai națională, inima ei, sufletul ei, ornamentul ei!

885

XXXIX. Ce ar face Ungurii, când le-ar cuvântă încă odată de pe

•890 tron împăratul Iosif în chipul următor: „Ungurilor! acum este epoca libertății, eu am pus filosofia, ca să fie dătătoare de legi în împărăția mea, fiți liberi toți, vorbiți ce vreți, însă numai nemțește; ridicăți-vă școale și învățăți, însă numai nemțește; ridicăți-vă teatre și tipografii, faceți și tipăriți ce vă place, însă numai nemțește; lăpădați-vă portul
•895 național și limba voastră cea necultă, pentru că aşă cere unitatea și salutea statului, ca să fie numai o limbă în școale și în teatre, în case și în piațe, în biserică și în județe.“ Au n'ar ridică Unguri! earăși furci ca să spânzure portul nemțesc, cum au făcut după moartea împăratului Iosif? Ce ar zice și cum s'ar purtă Germanii, când i-ar face
•900 alt Napoleon Bonaparte ca să-și lapede limba cea aspră și când le-ar impune limbă, legi, gubern și datine frâncești, fire-ar acestea cât de liberale, chiar și pănă la gradul cel mai înalt republican? Cum s'ar mulțamă cu rusismul cabinetelor, dietelor și universitățile dela Pesta pănă la Beriin și Goti: ga, când i-ar mai constrînge Rusul pe Unguri și
•905 Germani la limba și la religiunea ortodoxă, apoi să-l îmbrace de o sută de ori mai liberalmente decât e îmbrăcat maghiarismul? Acum închipuiți-vă, că vin niște deputați dela dieta ungurească în mijlocul acestei adunări și încep a cuvântă în chipul următor: „Românilor! Astăzi e ziua libertății tuturor, pentru voi încă sunt puse scaune la
•910 masa libertății, veniți de ședeți și voi, judecători dela comitate pănă la cancelaria de curte, și luați parte la toate onorurile politice și militare, însă numai ceice știți ungurește ca Unguri născuți; acum e ziua dreptății pentru toți, veniți toți cei asupriți și dăunați, de luați dreptate ieftină și repede, însă vedeți ca să vă fie scrise instanțele
•915 ungurește și să vă luați totdeauna câte un Ungur lângă voi, ca să vorbească pentru voi la judecător, pentru că mama noastră cea dulce, patria comună, nu mai sufere în județe altă limbă, fără numal cea ungurească, nici să i se plângă cineva, fără numai cu lacrimi ungurești; astăzi e ziua luminii, școalele țerei sunt deschise și pentru voi,
•920 nu ca înainte de împăratul Iosif, învățați drept aceea toți și vă luminați, însă numai ungurește, pentru că aşă cere unitatea statului!“ Nu vă întreb, dacă s'ar află Români, cari să accepte vre-o diregătorie, în care văd, că le caută să lucre în contra națiunii sale, pentru că vânzătorii au fost la toată națiunea și vor fi; nu vă întreb, dacă vor
•925 merge Români la judecători, când vor vedea dreptatea legată de limba ungurească, și la școalele ungurești, când va fi acoperită luminarea cu limba ungurească; ci vă întreb: Au este aceea libertate, care leagă onorurile țerei numai de o limbă în țeara aceea unde sunt mai multe limbi; au dreptate e aceea, care o face statul numai celor ce știu un-
•930 gurește, lumină adevărată e aceea, dela care oprește statul pe toți ce ce nu știu ungurește? Eu zic, că aceasta nu e libertate, nici dreptate, ci este o calamitate mare pe acele popoare nefericite, care au căzut în astă groapă întunecoasă ce poartă nume de stat.

XL Ce folos va avea națiunea română de libertatea de tipar, care
•935 o promit Ungurii, când tipografia cea liberă nu va umbla fără numai pe folosul ungurismului, și dacă va cuteza vre-un Român a apăra interesele națiunii sale, tiparul unguresc îl va nota înaintea lumii ca

pe un criminal și județele îl vor certă? Ce-i vor folosi ministrii cei responsabili ai națiunii ungurești, care nu vor suferi în sinul lor nici un element străin neasemănăt? Ce-i vor folosi chiar și la aceea în-⁹⁴⁰ tâmplare, când ar fi Români toți ministrii din Budapesta, dacă aceștia nu înfățișează națiunea română și interesele ei? Apoi dieta cea anuă au nu va fi aceea dieta țării și a națiunii ungurești, legiferă, persecuțătoare și stângătoare de națiuni? Care Român poate crede, că dieta asta va purta grije pentru înflorirea Românilor prin cultură na-⁹⁴⁵țională, când ne-o spun în față că sub coroana ungurească nu pot fi mai multe națiuni?

XLI. Egalitatea civilă? Aceasta atunci ar avea loc în stat, când ar apără legile statului într'o formă pe toți cetățenii și le-ar face dreptate, fără ca să-i întrebe, dacă sunt nobili sau prebei, miseri sau ⁹⁵⁰ avuți, creștini sau păgâni, albi sau negri, barbari sau Români și când le-ar deschide calea spre căștigarea mijloacelor vieții și spre cultura tuturor într'o formă; însă lucrurile nu merg așă, ci din contră vedem, că la județe își face dreptate fiecare națiune, și afară de acestea își cearcă fiecare numai fericirea și cultura sa; și în specie Ungurii ⁹⁵⁵, și Sașii, de când locuiesc împreună cu Români, numai într'aceea se adoperă, cum să le iee locurile și cum să-i țină în paupertate și în întuneric. Deci nu poate să zică nimenea, că Românului tot una și e, dacă îl va judeca județ unguresc sau săesc, sau din contră un județ ales și așezat de Români. Știu că Ungurului și Sasului nu-i e ⁹⁶⁰ tot atât, de cine să fie judecat; pentru aceea și-au apărat ei totdeauna cu atâtă furoare privilegiile chiar și asupra altora: pentru ce au cuprins ei toate diregătoriile lângă împăratul, la gubern și la toate județele, și pentru ce vreau să le facă acum toate ungurești? Doară ca să facă dreptate și ușurare Românilor? Nici-decum; ci chiar din ⁹⁶⁵ contră, ca să-și facă singuri dreptate loruși, și Românului să nu-i rămână nici-un mijloc de apărare; ei știu, că dreptatea e cum o fac oamenii, și fiind oameni și judecătorii, judecând fiecare după plecarea și patima sa, ca toți oamenii, de i-al îngrădi cu o mie de legi, totuși: „plus valet favor in judice, quam mille leges in codice”; de unde urmează, că nici o națiune nu poate speră dreptate pentru sine și pentru ⁹⁷⁰ fiii săi, când e supusă la județele altei națiuni, căci dreptatea nu depinde numai dela legi bune, ci și dela judecători buni și drepti; și precum nu poate fi nimeni judecător drept în causa sa, așă nu poate să fie nici o națiune judecătoare dreaptă peste alte națiuni. Îndeșert ⁹⁷⁵ vorbesc de independență județelor, pentru că fiecare județ va judeca totdeauna după plăcerea și în folosul acelui ce l-a așezat, temându-se că să nu-l răstoarne; îndeșert se zice, că judecătorului se cade a fi mai presus de toate respectele de confesiune, de naționalitate, de naștere și altele asemenea; îndeșert, pentru că această lege morală nu ⁹⁸⁰ garantează dreptate nici plebeului la județul aristocraților, nici ludeului la județul creștinului, nici Românului la județele ungurești și săsești; acestia vor face totdeauna plăcere și vor cerca folosul particular al castei, confesiunii și națiunii de care se țin. Lu județele aceste ungurești, firește că și limba încă va fi ungurească; Românul nu va ⁹⁸⁵

pută duce nici un proces în limba lui; mărturisirile Românilor sau ale altora mărturisiri și documente asupra Românilor acestea nu le vor înțelege; nu se vor putea înțelege nici cu advocații, nici cu judecătorii, nici aceștia cu Români; și Români numai atunci vor ști cum 990 le-au curs legea pe la județe, când vor vedeă pe execuitori că le iau ereditatea și-i duc la furci.

XLII. Acum judecați, cum va putea fi Românul egal cu Ungurul înaintea legii în asemenea împrejurări, când Românul numai cu gura Ungurului va putea vorbi cu judecătorii și aceștia vor judeca toți 995 după plăcerea ministrului dreptății ungurești, acestei dreptăți de cabinet, care îi ucide de 904 de ani pe Români!

XLIII. De egalitate religionară nici nu mai voi să vorbesc. Ce egalitate pot să aștepte Români în a. 1848, când încă în anul 1842 deputații Ungurilor în Cluj stau de episcopii Românilor, ca să traducă 1000 numaidecăt cărțile bisericești în limba ungurească? Frăția astă nouă a Ungurilor către miniștrii bisericii române va sta numai într'aceea, că-i vor mulțumi pre unii, episcopi sau preoți mai de frunte, ca prin aceștia să-i tămânde și să-i înșele pe toți cu vorbe bune și sperante mincinoase. Văstu-ați numai înainte de oare-căți ani biserica unită 1005 din Boian coperită cu tulei de cucuruz și altarul îngropat în nea; văstu-ați casa popii unit din Abuș, mai umilită decât o colibă de munte, desgrădită cu totul și fără de nici un edificiu de economie? Cine să creadă, că după unirea astă nouă politică vor fi mai bine provăzuți preoții, mai bine coperite bisericile și casele lor? Domeniul 1010 bisericii române din Oarda, poses în sute de ani, l-a perdit biserica română la 1714, sub uniune, cu proces de o zi, lată ce egalitate a produs uniunea religionară! Dacă a produs o egalitate ca aceasta uniunea cea sacră, ce egalitate se poate aștepta dela uniunea cea profană, care se urzește acum!

XLIV. Se promite mai încolo ridicare servitutei, unindu-se Ardealul cu Ungaria. Asta o cred. Ci eu cred că se va ridică și dacă nu se va uni, pentru că i-a venit timpul ca să cadă. O putere cumplită și nevăzută, care lucră în contra despotismului pretutindenea, lucră demult și la surparea acestei cetăți barbare și murii ei se vor răsturna 1020 amuși pe aceia cari nu vor să o dărâme din amoare cătră omenire. Vedem că ea s'a sters în Ungaria; și va cădea și în Ardeal; dar dacă se va face Ardealul țară ungurească prin uniune, atunci libertatea Românilor nu va cesta doară nici un an, și iarăși va cădea în servitute; și pentru-ce? pentru că în țara ungurească și libertatea încă va fi 1025 ungurească, și aceasta va fi legată de condițiuni, care Românul nu le va putea împlini sau nu le va împlini după așteptarea și plăcerea Ungurilor; Unguri vor da libertate numai celor ce vor voi a se face Unguri, pe aceștia îi vor ajuta la diregătorii politice, scolastice, bisericești etc., le vor face venituri și îi vor lăuda în public; iar din contră 1030 pe cari îi vor simți că nutresc sentimente naționale, îi vor depărta și îi vor certă. Care cunoaște firea Românilor, poate prevedea că nu se vor supune aşă ușor la măsurile unguritoare; Unguri îi vor luă cu răul, ca să-i ungurească prin școală, biserică și prin toate mijloacele

cele mai egoistice, cari îi pot veni în minte unui guvern teroristic și tirănos. Români nu vor asculta, le vor sta în contră, și aşa îi vor lipsi de libertate, cum i-au lipsit în secolii trecuți nu numai pe Români, ci chiar și pe frații lor. Ce cugetați, dacă scrie Wesselényi înainte cu oarecăți ani, că numai acelora Români să se dea drepturi de cetățeni, cari se vor face Unguri, au nu o va pune condițiunea asta ministerul și dieta ungurească acum după ce va avea putere ne-mărginită peste Români? Ba o va pune fără îndoință; și eu cred, că și stergerea servitutei cea de acum, e numai o rămă în unghișa a tot îngrijitorului ungurism, cu care vreau să-i prindă pe Români ca pe niște pești fără de pricepere.

XLV. Ce e drept, garda națională, care se apromite în punctele ungurești, e cetatea cea mai tare a libertății și onoarea fiecărei națiuni, aşa căt fără de aceasta și fără reprezentanța națională, poporul e numai o ciurdă de vite, o turmă de oi, pe care le mulge, le tunde și le ucide un tiran de păcurar, fără să se poată apăra de el; însă ce bucurie vor avea Români, când își vor vedea fiorii însirați în gardele naționale și în regimenter, când aceste toate vor fi ungurești? Garda națională, paladiul libertății popoarelor celor culte, pentru Români încorporați cu Teara-ungurească va fi numai instrument de asuprare, de stoarcere și de ucidere în mâna comandanților ungurești. Pe Români din un sat îi vor ridică asupra altui sat român, care nu va voi a se unguri; la urmă îi vor face să și jure, că vor apăra constituția ungurească și vor custodi cu sanctitate legile ungurești, care sunt făcute și se vor mai face pentru stângerea națiunii române.

XLVI. Însă la ce să memorăm mai multe libertăți ungurești: când nu numai în 12, dară nici într'o mie de puncte ca aceste nu vei află nici măcar o libertate, precum nici într'o mie de trupuri moarte nu se află nici măcar o viață, pentru că a ieșit sufletul din toate; aşă scoate și uniunea sufletul din toate libertățile, omorând naționalitatea; pentru aceea ziși, că *libertatea fiecărei națiuni nu poate fi decât națională, și că libertatea fără de naționalitate nu se poate înțelege nici la un popor de pe pământ*.

XLVII. Dacă e nimică libertatea poporului fără de naționalitate, e nimică totdeodată și cultura și fericirea aceluia, fiindcă fără de libertate nu e cu puțință cultura; deci observația astă singură ar ajunge ca să vedem unde ne duce uniunea, periclitând naționalitatea; ci, fiindcă cultura fiecărui popor astăzi e măsura fericirii și a siguranței lui doară mai mult decât a fost oarecând, să cercetăm mai deaproape legătura culturii și a libertății naționale.

XLVIII. Poporul, care cunoaște, că lumina științelor și a artelor mai mult nu poate fi proprietatea unor clase privilegiate, ci trebuie să se facă bun comun a toată națiunea, acela trebuie să facă din cultură negoț comun a toată națiunea. Să cercăm la popoarele luminate, care sunt mijloacele culturii? și vom află, că acele sunt școalele și instituțile *naționale* pentru științe și arte, iară mijlocul culturii politice în specie îl aflăm în universități; universitățile nu sunt nicidcum mijloc arbitrar, ci sunt un mijloc necesar, dictat de aceeași indegință firească

a popoarelor chemate la viața politică, care i-au învățat pe oameni a sămănă și a coace pâne ca să trăiască: numai dela universități se poate aștepta jurisprudență luminată, dela școale și institute naționale 1085 cultura națiunii; însă chiar pentru că cultura e puterea cea mai tare pe pământ și e o cetate nouă a unității naționale, națiunea întreagă trebuie să-și împreune puterile întru ridicarea acestor așezăminte și să facă negoț comun din cultură, de vrea să se bucure de fructele ei ca de un bun comun; însă cum se va putea apucă națiunea de acest negoț 1090 comun fără de limba națională? Să luăm de exemplu, că guvernul republicei francești demandă învățătorilor de prin institutele țării, ca să nu mai facă învățăturile în limba francescă, ci în cea latină; să zicem, că tot asemenea demandă și guvernul angesc, guvernele italice și germane; ce ar urmă din această strămutare? Nu zic, că învățătorii 1095 acestor națiuni luminate n-ar fi în stare a face învățături și în limba latină, dar mă leg, că n-ar trece mult și universitățile acestor popoare n-ar fi mai luminoase decât liceul catolicilor din Cluj; îndată ai vedea, că nu le e îndemnă nici învățătorilor, nici învățătoarelor a cugetă în limba lui Cicerone ca în limbele lor, mintea s-ar osteni sub greutatea 1100 cea străină, știință din zi în zi tot mai mult s-ar întunecă, s-ar face mai grea de învățat și mai usoară de uitat, toate regiunile ei, și cele mai luminoase, s-ar umplea de erori, cum eră pe timpul despotismului limbii școlastice, și rătăcind odată mintea dela calea cea adevărată, ar trece cente de ani până și-ar veni în ori, ca să-și cunoască rătă- 1105 cirea; religiunea s-ar îngropă în fanaticism și filosofia n-ar fi în stare să ridice peatra de pe ușa mormântului; inventiunile și descoperirile în arte și în știință ar începea îndată; industria și comerțiul, cari numai la lumina științei infloresc și numai arta le poartă, mult s-ar împedeca și parte ar cădea cu totul; starea cea înfloritoare a omenimii de astăzi 1110 s-ar vesteji, sentimentul de libertate ar amorti și la națiunile libere, de n-ar mai rămâne cine să lucre pentru desjugarea națiunilor aservite. Însă eu vă asigerez, că națiunile aceste luminate niciodată nu vor lua limba străină pentru învățătură; ci vor demonstra totdeauna cu consens universal, că natura pentru aceea i-a dat limbă fiecărei națiuni, ca să 1115 se folosească cu aceeași în toate negoțele vieții, precum i-a dat picioare omului ca să umble pe picioarele sale, urechi ca să auză cu urechile sale, ochi ca să vadă cu ochii săi; vai de omul, pe care îl poartă altul, vai și de națiunea care nu umblă pe picioarele sale, sau nu vede decât cu ochii altiei națiuni: niciodată nu va pătrunde raza 1120 de cultură la creerii națiuni, ci va rămâne pururea întunecată că orbul și servă națiunilor răpitoare.

XLIX. Așa vor păși Români, dacă vor băgă limba ungurească în școalele naționale; și cu atât vor merita mai mult desprețul lumii, fiindcă trăim în secolul luminilor, vedem descoperirile gînților lumi- 1125 nate, ne spun toate acestea, că cultura lor cea adevărată numai de atunci se începe, decât au început a învăță în limbele naționale. Anglia ne arată, că cultura lor nu se poate înainta decât anglește, a Francilor francești, a Italienilor italieniște, a Germanilor nemțește, și în urmă Ungurii strigă de răsună toată lumea, că națiunea ungu-

reasă nu se poate cultivă decât ungurește; ce absurditate ar fi din ¹¹³⁰ partea Românilor, când ar zice în contra consensului tuturor gîngilor: Așă este, că Romârul încă nu poate învăță, nici i se cade a se cultivă, fără numai ungurește. Dacă vor învăță tinerii Românilor la scoale ungurești, nu vor fi nici de un folos națiunii române, pentru că în scoalele Ungurilor se vor deprinde ca să-i învețe pe Unguri, nu pe ¹¹³⁵ Români. Știm câtă împedecare a fost până acum pentru cultură limba latină, ca limba învățământului, și, afară de aceasta, pentru Români lipsa scoalelor naționale; cât asudau tinerii Românilor și ne miram de unde vine, că au atât de puține cunoștințe; și până acum Români tot au mai învățat și în limba lor, cel puțin în Blaj; dar dacă se vor ¹¹⁴⁰ propune toate științele în limba străină, ce lumină poate să aștepte națiunea noastră dela atari scoale? E lucru cunoscut, că preoții Ungurilor reformați sunt mai buni oratori decât ai catolicilor și ai Românilor, pentru că învăță științele și arta retorică în limba națională din tinerețe: căci oratori și poeți cu renume ar fi creat scoalele Bla- ¹¹⁴⁵ jului, când ar fi învățat a perora tinerimea noastră nu numai *pro Milone* și *pro domo sua*, ci și pentru națiunea noastră, nu numai latinește contra răpirilor lui *Verres* și a conjuratului *Catilina*, ci și românește asupra tiraniei subt care gem Români! Ci să nu vă îndoiați cătuși de puțin, că dacă nu vor avea Români scoale naționale, cu ¹¹⁵⁰ limba lor pentru toate ramurile cunoștinței omenești, nu vor avea în etern nici politici, nici juriști, nici advocați buni, nici oratori și poeți, cari să răspundă numelui lor; literatura noastră încă nu va apuca nici odată peste mediocritate, ca și cunoștința limbilor clasice; și tot tezaurul cunoștințelor anticății și al lumii de astăzi numai cu ajutorul ¹¹⁵⁵ limbii naționale se poate câștigă. Cum va detuna deputatul națiunii în contra despotismului în adunări, dacă nu se va învăță din tinerețe a-l cunoaște și a-l ură; cum se va aprinde de amoarea libertății, când se va naște serv altele națiuni? Scoalele ungurești vor smulge din piepturile tinerilor națiunii noastre și amoarea aceea, care o plantase în- ¹¹⁶⁰ trinsele matrele române; și cu cât vor învăță mai mulți Români la scoale străine, cu atât va perde națiunea mai mulți fii; lăcomia onorurilor și folosul privat îi va trage către străini, ei vor amă numai limba ungurească, se vor încânta de frumșetile acesteia și vor admiră faptele națiunii ungurești, pentru că numai aceste le vor cunoaște, toată ¹¹⁶⁵ viața și dorul lor va fi legat singur de națiunea care-i va amăgi cu frumștea și cu bunățile sale, de națiunea română nu-i va mai legă nimic, rupându-se odată legătura cea dintâi și cea din urmă a limbii naționale.

L. Drept aceea, dacă și vrea cultura oarecare națiune, să se ¹¹⁷⁰ unească, ce e drept, însă nu cu altă națiune, care vrea să-i iee naționalitatea dimpreună cu cultura care o are, ci să se unească mai întâi cu sine însăși, ca să se apuce de cultura națională cu puteri unite. Ce se ține de Români, ar fi nebunie, dacă s-ar lăpăda de naționalitate și și s-ar uni cu Ungurii pentru cultură. Înțelepciunea spune, ¹¹⁷⁵ că Românul să se unească cu Român, Germanul cu German, Schiaul cu Schiau, pentru înaintarea culturii. Așadar Români mai întâi să se

unească într̄e sine spre acest scop dela Nistru pân' la Em, și dela Em pân' la Tisa; apoi să se unească cu celealte familii române,
pentru identitatea limbii și cununia cea firească a cugetelor și a sentimentelor. O însuire ca aceasta poate să aibă loc, și fiind oarecare națiune împărțită subt mai multe guverne, fiindcă n'are fire și tendență politică, ci este destinată singur spre înaintarea culturii umanității, pe calea cea firească a naționalității oricărui popor. Așa îi vedem pe Germani și Italieni foarte uniți întru înaintarea științelor și artelor, cu toate că sunt despicați în mai multe guverne; însă unitatea limbii îi leagă pe toți, fire-ar sub guvern de sultan au republican.

Ll. Iată ce însemnatate are limba națională la toate gînțile: ea regulează mișcările vieții la toate, ca creerii mișcările trupului, le însoțește și le înalță, dacă o stimă cum se cade; lipsa ei le duce la barbarie, dacă nu știu să se servească cu ea, numai în brațele ei crește arta și știința, numai cu aripile artei și ale științei sboară industria și negoțul, numai în aceste grădini înflorește fericirea națiunilor, deci care zice, că națiunea română se poate cultiva și în școlile streinilor, acesta va ca să rămână oarbă și serbă altor națiuni: „*hic niger est, hunc tu Romanecaveto*”.

LII. Acum să vedem, cât adevăr cuprinde în sine acea teorie faimoasă a politiciilor din Budapesta, și a celor dimpreună cu ei adocați ai uniunii, cari zic că, precum cere unitatea statului uniformitate de drept, așa cere neapărat și uniformitate de limbă pentru legi, pentru înlesnirea guvernării, pentru știință, și cum că celealte limbi nici din acea cauză nu se pot suferi, pentrucă acele nu sunt culte deajuns.

LIII. Un guvern de fiare sălbaticice ia numai zeciueala din inimile cele blânde, și apoi le lasă să cânte, să râgească, să sboare și să se guerne fiecare după firea speciei sale. Deci un guvern de oameni e mai sălbatic decât fiarele, dacă nu sufere limbile altor națiuni, și pe aceste a se gubernă fiecare după natura și indigențele sale. Însă mintea cea sănătoasă nu poate aproba atare stat. Dacă e de lipsă ca să fie state pe pământ, și dacă e statul tocmai o necesitate dela natură, atunci statul fără de îndoiană numai pentru aceea de lipsă, ca, fiind în stat, oamenii să se poată apăra mai ușor întrînsul, deeaț afară de stat; adetă: statul e un așezământ omenesc spre apărarea persoanei și a bunurilor omenirii. Când zic că e așezământ omenesc, atunci voi să înțeleg, că nici nu e așezământ îngeresc mai presus de fire, nici nu trebuie să fie institut diavolesc, iad înghiitor de libertate și spaimă ginților neputincioase; când zic spre apărarea persoanei, atunci înțeleg totdeodată și libertatea și onoarea, căci oamenii fără libertate și onoare mai mult sunt vite, care acum trag în jugul unui, acum într'al altui tiran, decât oameni; când zic spre apărarea bunurilor, atunci înțeleg nu numai mâncarea și beutura, îmbrăcăminta și locuința, ci, afară de libertate, înțeleg și limba, căci cine va zice, că limba e numai un lucru de prisos pentru oameni și națiuni, și că ar fi mai bine de oameni când ar fi muți?; când vorbesc de omenire, atunci înțeleg toate națiunile, căci cine va zice, că națiunile nu sunt părțile omenirii?; în urmă, când zic națiune, atunci înțeleg persoana unui popor întreg, care e legat între sine cu aceiași limbă și datini, căci cine va zice, că na-

tura i-ar fi desbrăcat pe oameni de demnitatea de persoană, când i-a unit într'un corp național cu legăturile frăției aceștei minunate?

LIV. Dacă odată e persoană fiecare om, atunci nu poate să fie un om mai persoană decât altul, prin urmare nu poate să zică către alți oameni: „*Eu sunt statul, voea mea e lege pentru toți.*” Dacă e persoană oricare națiune, atunci o națiune nu poate fi mai persoană decât alta, prin urmare nu poate să zică către celelalte națiuni din același stat: „*Numai eu sunt statul, numai limba mea poate fi limbă diplomatică*”, iar ale voastre trebuie să se smulgă ca neghina din grâu; eu singură voi pune diregători fără să întreb pe turmele neungurești ce păcurari să le pun, nu mă voi uită, dacă vă veți putea înțelege cu ei sau ba, dacă veți avea încredere în ei sau ba, pentru că eu am voie și putere să aşez pretutindenea oameni credincioși planurilor mele; și voi n'aveți să mă întrebați, de ce fac aşa, ci voi sunteți datori numai să ascultați și să dați dare și ostași.” Omul, ce umblă să ucidă pe altul, și-a perdit dreptul de a fi suferit în societatea omenească; aşa și-a perdit dreptul de a fi suferită între națiunile de pe pământ și națiunea, care lucră spre stîngerea altora după atari maxime; o națiune cuminte recunoaște drepturi și obligații împrumutate, și nu provoacă pe altele, ca să se apere de ea ca de o fiară sălbatică. Bine a dispus natura, ca libertatea omului să nu fie restrînsă, decât până când este aceasta sub gubernul cel firesc al părintilor săi, care nu-i cade greu nimănui, tocmai pentru că este firesc; iar dacă iese de sub guvernul părintesc, natura nu va ca să fie un om serv altui om, ci va să fie liber în toată viața, ea vrea, ca mai mulți oameni liberi să facă comunități, sate și state libere, și aceste să se guberneze de guberne așezate cu votul tuturor liberilor, după legi puse de universitatea tuturor liberilor, nu cu mandate.

LV. Cu această egalitate a națiunilor e legată strîns libertatea lor de a se desvoltă fiecare după firea sa în toate părțile vieții statului. De aici urmează, că pelângă toată unitatea statului nu este de lipsă nici uniformitate de drept, cu atât mai puțin uniformitate de limbă. Ce e drept, se zice, că dacă n'ar fi atâtea drepturi într'un stat, cum sunt de ex. în Austria: drept austriac, unguresc, săsesc, afară de cele bisericești, al căror număr e și mai însemnat; ci dacă ar fi numai un drept în tot ținutul statului, prin aceasta ar crește amoarea cetățenilor către patria comună; din contră varietatea, drepturilor particulare micșorează amoarea către aceiași și flăcesce statul. La aceasta au observat de mult politicii cel mai mari, că sănătatea statului, ca și al altui corp organic depinde dela proporționa părților și a întregului, în care se face dreptate fiecărei părți. Un cetățean, o cetate, o provincie poate să-și uje de statul de care se ține, asta e o întâmplare de toate zilele, dar contranaturală; însă amoare adeverată numai către un stat ca acela pot să aibă cetățenii, în care toți iau parte la toate negoțiile statului. Este o părere falsă, dacă crede cineva, că dobândește statul, dacă nimicește formele individuale; când ar putea crea cineva în toată urbea, în tot satul un sentiment, încât să se țină mareș oricare că e membru al statului: prin aceasta întregul statului ar dobândi putere

nouă; aşă dobândeşte şi prin drepturile particulare, când aceste sunt
1275 puse de voia cea universală a popoarelor diferite; din contră, impunându-le un drept, care nu răspunde firii lor, înceată a luă parte la lucrurile statului, se înstrăinează decâtă el și-l părăsesc. (*Savigny*).

LVI. Deci dacă unitatea statului nici atât nu cere, ca să fie același drept în tot ținutul statului, cu atât mai puțin cere, ca să fie
1280 numai o limbă acolo, unde sunt mai multe. Unde e locuit statul numai de o națiune, ar fi nu numai asuprile pe toată națiunea, ci și absurditate mare a adoptării unei limbi moarte sau străină pentru legi și gubernare, cum era până acum limba latină; asemenea asuprile și absurditatea face națiunea, care cearcă a-și impune limba pe cerbicea
1285 altor națiuni într'un stat ca Ungaria, care nu stă numai din Unguri, ci din milioane de Schiaj, Români și Germani. În specie legislațiunea statului poliglot tocmai nu cere unitate de limbă, din contră, chiar și despotul cel mai tirănos încă e constrâns a-și publica mandatele
în limbile tuturor, ca să le poată urma; cu cât mai vârtos trebuie să
1290 recunoască libertatea limbilor un stat liber, dela care se cere mai mult și încăutarea aceasta, decât dela un despot; acesta pune legi singur după plăcerea lui; voia lui este lege pentru toți; iară în stat liber nu poate să fie legea aceea ce voiește numai un om sau o națiune, ci trebuie fi lege aceia, ce voiește numai un om sau o națiune,
1295 ci trebuie să fie lege ceea ce voiește și dorește tot poporul, toate națiunile; putea-va însă națiunea să-și descopere voia și dorințele, fiind opriță să ne vorbească în limba sa, fiind încuiată gura reprezentanților sei cu lăcatul altei limbii? Fiecare națiune are interesele sale: asupra acestora trebuie să se sfătuiească în adunările
1300 comunităților, în adunări mai mari naționale și în adunarea comună a mai multor națiuni; însă ce discuțiune poate să facă unde nu e libertate de vorbit în limba, care o scrie națiunea; poate-se combina cu scopul legislației liberale această condamnare la tăcere a unei națiuni întregi? Nici nepracticabilitatea aceea n'are loc, la care provoacă unii zicând, că nu e cu puțință să se vorbească în mai multe limbi într'o adunare. De ce să nu se poată face în Ardeal și în Ungaria aceea ce se poate aflare? În adunările Elveției se vorbește în trei limbi: francesce, italesce și nemțește; în ale Belgiei iartă legea să vorbească în limba belgică și francesă; în Sardinia italesce și franceze. Și iată, că Ungurii nici sunt mai liberi, nici mai fericiți decât aceste popoare luminate, ba sunt foarte departe de ele cu toate cele.

LVII. Dacă și-ar propune cineva, să se facă o carte de legi precisă și frumoasă ca corpul jurelui roman, atunci putem zice cu *Savigny*, că nici Germanii n'au limbă pentru acest scop mare, cu atât
1315 mai puțin Ungurii; însă când vine vorba, că și acele națiuni au lipsă de gubernare în oarecare formă, care n'au limbă cultă ca latina, atunci nu e mai mare absurditate pe lume, decât apologia despotismului limbistic, că limba cutărei națiuni n'ar fi matură pentru legi și pentru gubernarea poporului; dacă ar trebui să aștepte cineva eu punerea
1320 legilor și cu gubernarea până ce se va cultivă deplin oarecare limbă, atunci poate tot sta cu nebunul pe țermure, așteptând până va decurge

riul ca să treacă, că rîul și cultura limbii vor curge în etern și nici odată nu se vor fini. Dacă nu sunt chemați încă nici Germanii la carte de legi, cu atât mai puțin sunt mai chemați Ungurii decât Români; să ne uităm la limba legilor din Aprobatele și din Compilatele 1325 Ungurilor; ce va să zică, „*secdján lévök, oldh natio, patiáltatnak, recepta religio; exequaltassék, artículusinkat in toto et per omnia cas-saljuk, annihiláljuk, tolldljuk, ha impingálának convincáltassanak toties quoties exequálják ez articularis poenát, a causansoknak causajokból emergálando poendkból ráta portiojok a Decretum tartása szerént*“ etc.; 1330 apoi: „*causákban procéddlni, contribuálni a civilis fundosokról*“ etc.; încă și: „az oláh Vladica, oláh popák, czinteremjeket, beszerikájokat, artículus a lipitorokról“ §. a., ce cultură de limbă va află cineva în acest gallimatis, de care sunt pline Aprobatele și Compilatele oriunde le deschideți? Se pot Ungurii gloria cu acest amestec dela turnul 1335 Vavilonului, ca cu o Minervă născută deadreptul din capul lui Joe, ca să caute cu despreț la limbile altor națiuni mai culte decât a lor? Ce să facă dară Germanii, Ungurii, Români, Schiaii, neavând nici unii limbă matură pentru legi, acceptă-vor latina cea moartă au altă limbă străină? Aceasta însă n-ar fi înaintare, ci regres și asuprire; mintea 1340 cea sănătoasă le îndeamnă pe toate, ca să se apuce de jurisprudență oricare cu limba sa; națiunile să se sufere una pe alta pentru binele comun al tuturor, ca să se guberne fiecare pe sine însăși, și atunci își va află oricare cuvinte pentru dorințe, și politicii încă vor avea limbă cultă deajuns pentru carte „de legi“. Însă despotismul nu-și 1345 impune limbă sa, pentru că doară n-ar fi culte celelalte limbi pentru scopul public; căci de aci ar urmă ca să facă chiar din contră, adecă ca să le dea ocasiune de a se cultivă; ci el vrea, ca națiunile să-și uite cu înțețul și de numele libertății, ca apoi la urmă să se stângă dintr-insele și sentimentul de libertate; pentru aceasta oprește națiunea 1350 despotică pe celelalte, ca să nu-și ridice școale naționale, zicând, că: științele înalte nu se pot propune decât în limba ei, căci ea nu vrea ca să lumineze și altele, ci vrea să rămână oarbe și surde la toate măsurile egoismului ei; pentru aceea oprește adunările și le leagă de limba sa, ca alte națiuni să nu se poată consulta despre cele ce le-1355 ar fi de folos; pentru aceea pune legile numai în limba sa, ca celelalte națiuni să nu le înțeleagă și să fie constrânsă totdeauna a întrebă pe străini ce vor; pentru aceea pune diregători străini, ca să nu se poată înțelege cu ei alte națiuni, ci să fie constrânsă a alergă într'al zecelea sat, până vor da de cineva, care să le înțeleagă vorbele și să le traducă hârtiile: nu-i ajunge că dă dare și-i face leafă diregătorului, pentru că răspundă și el deplin numelui și datoriei sale, ci afară de aceasta trebuie să cumpere și traducerea hârtiilor, care ar fi obligat să le facă diregătorul însuși în limba aceluia, pe care îl ating; întră-devăr atare gubern cu măsurile acestea nu dorește nimic mai puțin, 1360 decât a ușură pe popor; el își ceară comoditatea sa, nu binele poporului, și aceea o îmbracă în vestimentul binelui public, care nu i se șde, zicând că înlesnirea gubernării cere unitate de limbă, necitezând să sta înainte cu comoditatea asupriorului.

LVIII. Au nu s'ar cuveni mai bine scopului societății, păcii și
1370 fericirii națiunilor conlocuitoare, ca unde vor fi numai Unguri, acolo și
diregătorii să fie numai Unguri; unde vor fi numai Români, acolo diregă-
torii încă să fie numai Români; unde vor fi mestecați, acolo diregătorii
încă să fie mestecați, pentru că să răspundă lipselor poporului, fiindcă,
după mintea sănătoasă, diregătorii sunt pentru popor, nu poporul
1375 pentru diregători. Ce vă zice poporul dacă îl va întreba cineva, care
dreptate îl este mai ieftină: ceeace se face într'ascuns cu scrisorile
de sute de coale, care nu le văd nici odată părțile litigătoare și se
tragănă zeci și sute de ani; sau care se finește mult în două-trei zile,
vorbind părțile în limbile lor, în vederea și auzul tuturor; și care gu-
1380 bernare este mai ușoară: cu diregători și cu limbă străină, sau cu
limba sa și cu diregători așeși de popor din sănul său? De ce să nu
poată fi mai multe limbi în administrație de aci înainte, când știm,
că până acum au fost în us mai multe limbi la discasherii acestei
țări, și nefericirea țării n'a venit dela mulțimea limbilor, ci dela mul-
1385 țimea privilegiilor. Eără ce se ține de limba română, aceasta e limbă
oficioasă de cente de ani la toate scaunele de judecată ale protope-
pilor și la consistoarele Românilor din Ardeal. (*Aci adauge Barițiu:*
„*Și limbă politică în principatele române*“); pentru că să nu fie dar
matură pentru legi și gubernare, când sunt tipăriști într'însa codici de
1390 legi și mulțime de alte cărți?

LIX. Tăcem alte argumente mai mult curioase decât serioase ale
Ungurilor, precum sunt de exemplu: că unitatea limbii o ar cere și
unitatea coroanei ungurești, și datoria de a se conserva pe sine, și
altele asemenei; le tăcem, deoarece coroana cea adevărată a țării, ce
1395 se zice acum Ungaria, nu sunt cercurile de metal cele dela papa Sil-
vestru, care încă se văd a fi date împreună cu simbolul: *Regnum*
unius linguae imbecile est, aşadar nu spre stângerea altor națiuni; ci
națiunile cari locuesc pe pământul Daciei și al Panoniei: aceste sunt
coroana cea adevărată a țării, și ale acestei coroane sunt drepturile
1400 acele mari, de care nimănuí nu-i este iertat a se atinge. Cu datoria
Ungurilor de a se conservă pe sine, ca să nu peară pentru puțină-
tatea lor, nu este legat dreptul de a-i înghiți pe Români și pe Schiali;
cine poartă culpa, dacă a ajuns naia ungurească între Scila și Caribde;
ce urșă rea îi împinge, ca să ridice asupră-și toate vânturile, când
1405 ar trebui să le aline: să mănie pe toți zeii, când ar trebui să-i îm-
blânzească; ce politică e despre partea lor, de se pun cu atâtea puteri
în contra națiunilor, cu cari ar trebui să lege cele mai tarilegămintă,
ca să-și apere ființa comună de dușmani comuni?

LX. Din toate aceste urmează, că unitatea limbii în statul poliglot
1410 nu o cere nici unitatea statului, nici unitatea legislației, nici înles-
nirea, ieftinătatea și repeziunea guvernării, nici starea culturii altor
limbi; ci o cere, precum am zis, numai comoditatea despotismului și
cugetul lui cel neleguit, de a răpi libertatea națiunilor, ca să dom-
nească preste ele.

1415. LXI. Deci națiunea ungurească nu poate să pretindă privilegiu
preste alte națiuni nici în respectul limbii, ci trebuie să se mulțu-

mească și ea cu egalitatea și cu dreptatea. Numai până unde ține dreptatea e umanitate; dincolo de dreptate locuesc fiare sălbaticice. N'are națiunea ungurească nici un scop necesar, nici o indigență adevărată, care să nu le aibă în aceeași măsură și celealte națiuni.¹⁴²⁰ Pofta domnirii prește celealte nu e indigență adevărată, ci e numai paroxism de friguri, care lăsându-o odată, va peri și cel apetit spuriu de a înghiți pe alte națiuni. Dacă au lipsă Ungurii să vorbească ungurește în adunările lor, — și care tiran ar fi atât de nebun, ca să-i facă a vorbi în limba care nu o cunosc, — au și Români tot¹⁴²⁵ aceeași lipsă; cum încape dar aci limba diplomatică? Dacă nu-și pot închipui Ungurii, cum să-i guverne oarecine cu diregători străini și cu limba străină, care nu o înțeleg; Români încă nu văd, pentru ce să fie lipsa Ungurilor mai înțețitoare decât a Românilor și în căutarea asta; deci dacă e și aci tot aceeași lipsă și tot același drept egal,¹⁴³⁰ unde este temeiul privilegiului limbii lor? Dacă-i constrânge natura pe Unguri cu necesitatea cea mai imperioasă, ca să învețe în limba lor toate dela alfa până la omega, tot acea natură îi face și pe Români, și tot cu asemenea necesitate și tot pentru asemenea scop, ca să învețe românește. O natură le-a născut pe toate națiunile, o amoare¹⁴³⁵ le-a vărsat în inimă spre limba lor, un sentiment de onoare bate în inimile tuturor, și un scop le-a prefis tuturor și acest scop nu se poate ajunge, dacă va domni una preste alta, ci numai domnind drept egal preste toate. Unde are aci loc privilegiul oricărei limbi până când va sta numele de drept și de libertate pe pământ?; sau doară¹⁴⁴⁰ Ungurul are privilegiul și spre a-și amă limba mai fericite decât Românul pe a sa, și ca să fie mai superb cu originea sa cea scutică, decât Românul cu cea italică? Până când nu se va stârge sentimentul de amoare și de onoare din piepturile tuturor Românilor — nici decum!¹⁴⁴⁵

LXII. Așa este, fără de naționalitate nu e libertate, nici lumină nicăiri, ci pretutindeni numai catene, întuneric și amortire; ce este apa pentru pești, aerul pentru sburătoare și pentru toate viețuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceea e naționalitatea pentru oricare popor; într'însa ne-am născut, ea este mama noastră, de suntem bărbați, ea ne-a crescut; de suntem liberi, într'însa ne mișcăm; de suntem vii, într'însa viem; de suntem supărați, ne alină durerea cu cântecele naționale: prin ea vorbim și astăzi cu părinții nostri, cari au trăit înainte de mii de ani; prin ea ne vor cunoaște strănepojii și posteritatea peste¹⁴⁵⁵ mii de ani; naționalitatea e îndemnul cel mai potent spre lucrare pentru fericirea genului omenesc; pe care nu-l trage inima a lucră nici pentru a națiunii sale glorie și fericire, acela nu e decât un egoist pentru umanitate, de care e păcat că l-a decorat natura cu formă de om; naționalitatea e libertatea noastră cea din urmă și limanul salutei¹⁴⁶⁰ noastre venitoare; numai libertatea aceasta n'a răpit-o până acum nici un barbar dela Români, după ce le-au luat toate; de 17 cente de ani se luptă genul român în depărtata Dacie cu toate turmele barbarilor, și ancorea aceasta a ținut naia română în contra tuturor

1465 valurilor, de nu s'a țufundat în abîsul peririi cu barbarii dimpreună. Și eată că uniunea cu Ungaria acum va să frângă și să smulgă acastă, ancoră de măntuire, va să strice acest organ al vieții româneștie va să răpească dela Români și libertatea cea mai de pe urmă. *Asta e uniunea pentru Români!* Pentru Unguri e viață, moarte pentru Români; 1470 pentru Unguri libertate nemărginită, pentru Români servitute eternă. Unindu-se națiunea română cu Ungaria, nu va avea nici școale, nici diregători naționali, cari să poarte grije de școale și de interesele naționale, nici chiar biserică națională; toate aceste se vor boteză a doúaoară pe nume unguresc, toate se vor îmbrăcă în vestiment unguresc; din oara în care se va declara națiunea pentru uniune, se va învoia la perirea sa însăși; ea va începe îndată a se stinge și aperi ca un arbore fulgerat; atunci nici om, nici Dumnezeu nu-l mai poate scăpa pe Român de perire națională; pentrucă învoindu-se la sentența morții sale, va arăta, că preoții români erau trecuți de mai nainte la 1475 idolii gintei străine, patriciili lor erau cumpărați, poporul vândut și toată națiunea era moartă mai dinainte, și Ungurii acum îi fac numai îngropăciunea cea de batjocură.

LXIII. Și întru adevăr, cine ne-ar putea scăpa de perire, când Dumnezeu astăzi nu mai învie morți; doară se încrde cineva în cultura de astăzi a Românilor, că se va înfruntă cu toate atentatele ungurești; ci rău s'ar înșelă Români, când și-ar cerca scăparea într'astă cetate fără de muri și părăsită de custodi. Sau nu pentru aceea vreau Ungurii să facă țeară ungurească și din Ardeal, ca apoi să poată preface toate institutele de cultură ale Ardealului în institute ungurești? 1480 Ce va fi de literatura noastră, când vor fi îndreptate în contra ei toate tunurile ungurismului, ca să o sufle în vânt „*ut corpora lente augescunt, cito extinguntur; sic ingenia, studiaque oppresseris facilius quam revocaveris*“ (Tacitus, Agric. C. III)? Sau doară să aşteptăm până își vor uită și limba toți Rómânilii, ca atunci să vadă și orbii și 1485 să zică: „Acum vedem și noi, că zeu uniunea asta a fost periculoasă pentru Români!“ Dar ce va folosi atunci strănepoșilor degenerați, că vor cunoaște rătăcirea părinților lor celor fricoși și ticăloși, ce le va folosi, când acum îi va fi răpit cu sine torentele ungurismului, de nu se vor mai putea întoarce înapoi; îndeșert se va mira posteritatea, 1490 cum de n'am cunoscut noi, că fiecare națiune numai atâtă onoare și valoare are înaintea statului, câtă onoare și valoare are limba ei; îndeșert se va mira cum de n'am văzut noi în secolul luminilor și al naționalității ce este naționalitatea; cum n'am prevăzut perirea gintei noastre, când Ungurii ni-o spuneau cu zeci de ani mai nainte, că vor 1495 să-i stingă pe Români. Așă posteritatea română se va mira de nesimtirea noastră și ne va blâstăma în morminte, căci am ascultat cu ne-păsare sentința de moarte a gintei noastre, căci n'am recurs chiar și la cele mai din urmă mijloace pentru apărarea numelui român, căci nu ne-am ridicat toți pentru unul și unul pentru toți, ca să depărtăm 1500 dela strănepoți această infamie nemeritată; au nu eră lucru mai strălucit și mai maref înaintea oamenilor și a dumnezeilor ca să ne oștim pentru nemurire și mai bine să descindem toți în morminte la părinții 1505

noștri încoronați cu glorie, decât să lăsăm o infamie sempiternă ereditate nefericiților noștri strănepoți; ce limbă poate să spună amarul, care-l sufere numai în trei zile omul condamnat la moarte, dar apoi amarul unei națiuni cine îl va spune, pe care o ar vinde fiii săi cei înțelepți? Ce condeiu poate să descrie durerile celui îngropat de viu; iată el se deșteaptă* în mormânt, își mușcă buzele și-și roade mâinile de desesperație, că nu-i lucește nici o rază de scăpare în fundul mormântului; ci durerea acelui nefericit e scurtă; iară durerea unei națiuni ce merge spre perire va trece împreună cu istoria din secol în secol și dela generație la generație, când nu se va mai auzi nici o vorbă română între Olt, Murăș și Tisa, când sunetele cele dulci ale limbii noastre se vor fi schimbat demult în sunete barbarice amorțite, când nu se vor mai glorifica strănepoții celor de astăzi, cumcă sunt viță de sub cerul cel bland al Italiei, când le va fi rușine de memoria Scevolilor, Brutiilor, Scipionilor și vor jură poate că se trag deadreptul din turmele lui Atila; atunci sapa și aratul barbarului va scoate din pământ câte o peatră romană, ca să mărturisească, cum că petrile au mai multă simțire de venerație către memoria națiunii celei dintâi, care a făcut-o gurat odată în lume, decât milioanele de legionari, pe cari ne-au aşezat aici Traian, ca să custodim nemoartă gloria numelui roman; și noi în loc să o mărim, o am micșorat, o am întunecat, o am vândut, și împreună cu națiunea o am îngropat în anul 1848!

LXIV. Deci să considerăm bine, dacă nu voim a lăsa atâtă jale după noi, să considerăm, cum au petrecut părinții și străbunii noștri sub domnirea ungurească; cum n'au vrut Ungurii a respecta drepturile Românilor niciodată; cum s'au adoperat din contră totdeauna a-i turbură între sine cu tot genul de uniuni înselătoare, cu tot genul de promisiuni mincinoase; și în urmă, cumcă libertățile uniunii ungurești pentru Români nu sunt libertăți adeverate, ci numai amăgiri, cu care îndulcesc veninul uniunii, ca să-l facă plăcut la beut; atunci urmează de sine, ce să facă Români în aceste împrejurări. Mie mi se vede a fi de lipsă, ca:

LXV. (I.) Ce se ține de întrebarea uniunii: Adunarea să răspundă sărbătoarește, după data marilor noștri străbuni, cumcă: *Senatus et populus Daco-Romanus beneficii et injuria memor esse solet. Coeterum Ungaris, quoniam non poenitet, delicti gratiam non facit foedus et amicitia dabuntur cum meruerint**, adecă: „Senatul și poporul daco-român ține minte facerea de bine și nedreptatea. Pe Unguri, fiindcă nu le pare rău de retele ce i-au făcut, ci încă vreau să-i face un rău și mai mare, nu-i iartă; uniune și amicitie va legă cu ei, când o vor merita“. Așa, numai când o vor merita, atunci să legea uniune și amicitie Români că Ungurii, adecă când vor recunoaște libertatea națiunii noastre, cum pretind ei dela Români și dela alte națiuni, ca să le recunoască libertatea lor. Numai după ce va fi constituită și organizată și națiunea română pe temeiul libertății egale, atunci să facă federatiune cu Ungurii pentru apărare comună, cum face o națiune liberă cu altă națiune liberă. Fără condițiunea libertății egale, Români să nu păsească cu Ungurii la nici un gen de uniune, ci să se unească cu

rațiunile, cari recunosc libertatea națiunilor și o respectează în faptă. Orice chemare la uniune afară de condițiunea libertății naționale e chemare de servitute, la care toată națiunea liberă va răspunde cu despreț, va protesta sărbătorește în contra ei și se va apără. Așa se 1565 cade să facă și Românii.

LXVI. Acest lucru mi s'a părut cel mai greu, ca Români încă din toate să-și facă rațiunile cu uniunea aceasta și să se declare, că nu cunoșc pericolul și nu-l vor. Dacă s'ar declara Români pentru uniune, ar fi constrânsi a merge orbește încătro i-ar duce Ungurii, de 1570 sine n'ar putea lucră nimică pentru binele națiunii române.

LXVII. (II.) Fiindcă națiunea, adunându-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății, arată, că nu mai va a fi supusă altor națiuni, mi-se vede a fi de lipsă, ca conscienta și voea aceasta a națiunii, adunarea să o îmbrace în vestmântul cel mai sărbătoresc, 1575 adecă să proclame *libertatea și independența națiunii române*.

LXVIII. Aceasta așa o înțeleg: că națiunea română scutură jugul constituțiunii ungurești, care deoparte îi nimicează naționalitatea, de alta călcă în picioare libertatea poporului; națiunea română, proclamându-se, declară sărbătorește: că de aci încă nu se va cunoaște 1580 obligată decât prin legile, cari se vor pune în dieta țării, unde va fi reprezentată și ea după dreptate și cuviință, și se va țineă datoare cu ascultare numai diregătorilor aleși din sînul său; națiunea română dă de știere națiunilor conlocuitoare, că voind a se constituie și organizează pe temeiul național, n'are cuget dușman în contra altor națiuni, 1585 și cunoaște același drept pentru toate, voește a-l respectă cu sinceritate, cerând respect împrumutat după dreptate; prin urmare, națiunea română nici voește a domni preste alte națiuni, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voește drept egal pentru toate: „*Jus semper quaesitum est aequabile, alioquin non esset jus*“. (Cicero). Mai încolo:

LXIX. (III.) Fiindcă națiunea, ajungând la conștiința libertății, de aci încă nu se mai poate purta ca servitoarea altor națiuni; ci va a se țineă și a se purta ca o națiune liberă: mi se vede a fi de lipsă, ca obligațiunea aceasta și cu jurământ încă să o întărească, 1590 adecă: *Adunarea să depună jurământ în numele a toată națiunea, că niciodată nu se va lăpăda de naționalitate-și; ci o va apăra în etern* cu puteri unite în contra tuturor dușmanilor și pericolelor, și cu puteri unite va lucră pentru viața, onoarea, cultura și fericirea ei în toți 1595 timpii viitorii.

LXXX. Jurământul acesta nu este decât simbolul uniunii, cu care i-a legat matrea natură pe toți fiili națiunii noastre atunci, când li-a dat aceeași limbă, arătându-le, că precum sunt uniți cu limbă, așa se cade să fie uniți și cu inima la toate lucrurile, cari sunt spre luminarea, libertatea și binele națiunii. Precum am arătat, națiunile conlocuitoare tot cu uniunile i-au stricat pe Români, odată cu uniuni 1600 politice, apoi cu uniuni religionare, și Români au făcut totdeauna acea eroare mare, că nu s'au unit între sine, ci, spre scăderea națiunii noastre, cu străinii; aceasta nu trebuie să mai fie, precum nici aceea, că desfăcându-se adunarea, să se desfacă și această unire frațească,

care o serbăm astăzi cu atâtă pompă și cu atâtea augurii ferici, pentru că libertatea nu se poate revindeca numai într'o adunare; și ¹⁶¹⁰ revindecându-se, trebuie apărată și conservată în toate timpurile, aşadară și unirea încă trebue să inflorească totdeauna între Români, ca mijlocul cel dintâi al revendicării și conservării libertății naționale, a cărui lipsă nu o poate plini nici un mijloc altul fără de uniune; de aici se cunoaște necesitatea, ca adunarea să se lege sărbătoarește, ¹⁶¹⁵ cu jurământ în numele a toată națiunea, că precum e unită astăzi la un scop în această adunare, să va rămâne și unită în sempitern: va apăra existența și libertatea și va lucra pentru cultura și fericirea națiunii întregi cu puteri unite; uniunea întărită într'acest chip va forma o putere națională, care va câștiga respect națiunii române și înaintea ¹⁶²⁰ acestora, cari până acum n'au recunoscut nici o obligație către Români. (Aci strigătă mai mulți din adunare: *Dar' să ne unim, să nu mai fie uniți și neuniți între Români*).

LXXI. Fraților! Să nu cugete cineva, că aș înțelege uniune dogmatică, confesională, religionară, prin uniunea de care vorbesc. ¹⁶²⁵ Scopul meu nu e a chemă pe Români la uniune *confesională*, ci la uniune *națională*, cu care au fost uniți între sine Români și atunci, când nu erau pe pământ formele religiunilor celor de astăzi, și vor fi și când nu vor mai fi aceste. La această uniune îi chem eu pe Români cu toată seriozitatea, pentru că sunt convins din profundul ¹⁶³⁰ inimii, că națiunea română nu s'a adunat aici, ca să se facă unită sau neunită, ci ca să se facă liberă înainte de toate, apoi cultă și fericită; libertatea însă nu e legată, nici se cade a fi legată de o religiune sau de alta, ci trebuie să fie comună tuturor religiunilor: cel ce leagă libertatea de religiune, n'are idee nici de libertate, nici ¹⁶³⁵ de religiune și merită compătimire, ca un fanatic rătăcit, sau despre, ca un om răutăios. Deci eu zic, să nu încercăm nici o uniune religionară, ca să nu turburăm uniunea aceasta frătească națională, care se află acum între Români, fără de care nu se poate scoate la cale nici un lucru necesar spre restaurarea și înflorirea națiunii noastre; ¹⁶⁴⁰ nu se poate turbură buna înțelegere a Românilor cu nimic mai ușor, decât cu proselitismul religionar, care i-a sfășiat pe Români până la episcopul Ioan Bob; numai decând a încetat acest proselitism sub ultimii doi episcopi uniți, de atunci au pace Români și numai de atunci înfloresc între ei această frăție îngerească, care o vedem personalificată în adunarea presență. Ce se ține de unire și neunire, acesta, ca un lucru al conștiinței, trebuie lăsat pe sufletul fiecărui Român, fiecărei comunități, să vadă și să-și aleagă cu voie liberă, dacă-i cere fericirea, cultura și pacea din lăuntru, ca să fie unit sau neunit; ori ce proselitism despre partea altora în acest obiect este crimă în contra ¹⁶⁴⁵ păcii naționale. Cine poate asigură, că s'ar putea face o uninne ca aceasta religionară într'o parte sau alta? Si cunoșcând misterul lucrurilor religioase despre o parte, ear despre altă fanatismul și măiestria celorce își pescuesc folosul în turbure la asemenea împrejurări, cine poate asigură, că va sta mâne și dacă s'ar face astăzi? Au nu ¹⁶⁵⁰ se poate scula astăzi un Sofroniu, mâne un Atanasiu, ca să predice

unul în contra uniunii cu pălăria în bătă, celalalt pentru uniune cu icoana sinodului dela Florența în rudele praporilor neunite? Și atunci ce va fi de pacea, causa și fericirea națională? Așadar Români să nu încerce nici o uniune religionară, ci să întărească legătura uniunii naționale, jurându-și credința, că nici o împrejurare nu-i va abate dela causa națională. Dacă vor rămânea Români în această uniune națională, atunci vor ridică cu puteri unite fonduri naționale, școale pentru comunități, gimnasii, academii, universități, institute de arte, societăți de economie, de știință, și prin acestea își vor câștiga respect și valoare în lume, îndată ce se vor apuca de aceste condițuni necesare ale vieții naționale, vor vedea, că problema națiunii nu se desleagă certându-se pe pământ asupra unor lucruri, care nici în cer nu sunt definite, ci cum că la acelea se cer toate puterile națiunii, de ar mai fi încă împărțită în de douăori două confesiuni, pe care însă uniunea națională nu le supără; din contră uniunea religionară se luptă în contra tuturor confesiunilor și surupă și uniunea națională.

LXXII. Din această uniune sărbătorescă și obligare cătră cauza națională urmează, ca Români să nu-și mai încreadă cauza episcopilor singuri. De 150 de ani, de când cunoaștem mai deamănuțul întâmplările Românilor, cauza națiunii române o au purtat numai episcopii singuri; și iată că națiunea până acum n'a făcut încă nici un pas înainte: ea trage și astăzi tot în jugul constituțiunii ungurești, în care trăgea la 1744, când dede pentru prima dată Inocențiu petițiunea pentru naționalitate. Ce este cauza? Pe Inocențiu l-au încurcat în proces, de a fost constrins a lua lumea în cap. Lui Aron i-au dat a înțelege, ca să nu iese din sfera sa cea preotească la lucruri politice. Pe Rednic și pe Gregoriu Maior i-au abătut dela politică la predicarea uniunii. Pe Ioan Bob îl fac de se lapădă de cauza națională, care o așternuse însuși în numele națiunii la dieta din 1791; această rugămintă a Românilor din 1791 e cunoscută publicului, fiindcă o a tipărit încă atunci Eder Sasul cu note, însă proiectul dietei de atunci, așternut Maiestății la rugămintea Românilor, nu e cunoscut până acum; în acest proiect de lege zice dieta, că episcopul I. Bob a așternut două petițiuni, una pentru toată națiunea română, alta pentru clerul unit (Ce? doară clerul unit nu este parte a națiunii române, ca să fie necesară petițiune separată pentru el?); dieta se apucă în preambul proiectului a demonstră, că Români de astăzi nu sunt străne poții Românilor vechi, afară de cei din Hunedoara, iară în proiect zice: că petițiunea aceasta nu cuprinde dorințele națiunii române, ci „*estet foetus tantum quorumdam inquietorum ingeniorum, id quod ipse Illustrissimus, Dominus Episcopus fogarasiensis Ioannes Babb in medio Statuum constitutus confessus est,*“ adecă: cum că petițiunea națiunii ar fi numai „născocitura unor capete nestâmpărate“ — aşa au făcut inimicii Românilor totdeauna și aşa fac și în ziua de astăzi, că reduc dorințele și indigențele tuturor la unii puțini, ca să-i pedepsească pe aceștia și să-i asuprească pe toți, — cine ar fi crezut, că episcopul Bob va compromite cauza, viața și onoarea unei națiuni întregi cu o declara-

țiune ca aceasta! Insă aceasta aşă fù; și e învățatură de ajuns, ca națiunea să nu-și lase cauza și viața nici pe sufletul unui om singur, fire-ar și episcop, nici pe inima acelora, pe cari îi pun în diregătorii străinii și îi plătesc anume, pentru că să le spună Românilor, că ei nu pot purta diregătorii în stat ca Români, că națiunea română nu se poaterecepe, ca să fie alătura cu celelalte națiuni, că în aceste imprejurări nici vorbă nu poate fi de naționalitate română, nici de gubernare în limba română, că institutele și școalele nu pot fi decât ungurești, și că Români nici lipsă nu au de institute și școale naționale, nici imprejurările nu iartă, ca să lucre și Români pentru existență, cultura și fericirea lor și altele asemenea; pe aceștia bine să-i cunoască Români și să se ferească de ei ca de niște dușmani a-ă culturii omenești, care o împedecă în partea națiunii române, când îi opresc pe Români dela cultura națională numai pentru folosul lor cel privat; un om înțeleapt, fie episcop sau secular, nici îmbiliat nu va luă singur asupră-și cauza națională, cu atât mai puțin se va duce la Viena fără plenipotență dela națiune, cum s'a dus I. Bob cu Sârbul Adamovici; ci, ca spiritul nevăzut, va învăță pe națiune, cum să urmeze exemplul altor națiuni luminate și fericeite, folosindu-se de toate mijloacele, de însoțiri, adunări politice și bisericesti, ridicând fonduri și institute naționale, de cari se servesc și alte națiuni pentru fericirea lor. Cum va merge economia casei, când va zice părintele cătră fiili și domesticii săi: Voi sedeți, fiilor, și dormiți, că le voi face eu toate; cum va merge economia statului, care va asculta de tabernarul ce le zice: „Oameni buni! nu mai arăți, nu mai semănați, nu mai lăucați nimic, veniți la mine în tabernă de beți, jucați și fiете sărbătoare, că le voi face eu toate lucrurile voastre.“ Așă va merge toată economia politică a națiunii noastre, dacă se va lăsă națiunea numai pe episcopi și pe ceice sunt puși ca să mință înaintea lumii și pe la guverne, că națiunea română n'are lipsele, care le au toate națiunile, și că ei nu-i folosește aceea ce folosește la toată lumea.

LXXIII. Care fiind aşă, fraților, dați să mai aruncăm încă odată o căutătură preste zilele națiunii noastre, de când jelește sub domnirea ungurească; dați să reculegem cu mintea încă odată, deși este lucru trist și dureros, cum i-au asuprit și cum i-au batjocorit Ungurii pe Români cu legile, care sunt destinate dela natură spre apărarea oamenilor; cum s'a unit cu toate gîntelete asupra lor; cum i-au privilegiat asupra națiunii noastre și pe Sași, și pe Sârbi, și pe toți, ca să-și poată vărsa vînîul asupra Românilor și acolo, unde nu le ajung dinții cei răutăcioși; cum i-au oprit dela școale, ca să rămână orbi; dela diregătorii, ca să n'aindă apărători; pe cari nu i-au putut strică cu uniuni politice, i-au încâlcit cu uniuni religioane; și acum, când se anunță libertatea la toată lumea, ei ne-anunță stângerea de tot. Așă fraților, închipuiți-vă încă odată, că această mie de ani a tiraniei ungurești e numai o zi în viața cea durereasă a națiunii noastre; închipuiți-vă, că dimineața ne-au băgat în jug, toată ziua ne-au mânat, și acum când veni seara ca să reposăm, numai pentru aceea ne iau jugul de pe cerbici, casă ne omoare. Care națiune de pe pământ nu s'ar ridică dela mic

până la mare, cându-și vede numărate zilele vieții? Libertatea oricărui popor e bunul lui cel mai înalt; și naționalitatea e libertatea lui cea din urmă: Ce preț mai are viața lui, după ce și-a percut tot, care îl face demn ca să mai fie pe pământ? În mâna acestei adunări e pusă viața și moartea, soarta presentă și viitorul, nu al unui om, ci al unei națiuni întregi: Ce va răspunde adunarea înaintea națiunii, a lumii și a posterității, când ar subscrive sentința de moarte asupra națiunii sale? Deci, fraților, nu vă uitați la pretensiunile Ungurilor cele nedrepte, nici la acei puțini "înselați și înselători dintre noi, cari, în speranța lefilor, ce așteaptă în împăratia ungurească, țin cu Ungurii și zic că apără onoarea și salutea națiunii noastre; considerați, că aceștia sunt datori a lătră pentru osul ce li-l aruncă străinii, ca să latre pe frații lor și să muște pe națiunea și mama lor însăși; feriți-vă de ei, căci nu sunt Români. Căutați la această mulțime de Români, cari strigă în numele a toată națiunea: Să nu ne ducem la masa libertății ungurești, căci bucatele ei toate sunt înveninate; să nu ne vindem țara și limba, căci perzânđu-se odată, nu se mai poate căștiga; uniți-vă cu poporul toții, preoți, nobili, cetățeni, ostași, învățați, și vă consultați cu un cuget asupra mijloacelor reînvierii naționale, pentru că sunteți fii ai aceleiași mame și cauza este comună; țineți cu poporul toții, ca să nu rătăciți, pentru că poporul nu se abate dela natură, nici nu-l trag străinii aşă ușor în partea lor, cum îi trag pe unii din celealte clase, cari urlă împreună cu lupii și sfăsie pe popor dimpreună cu aceștia; nu vă abateți dela cauză națională de frica luptei: cugetați, că alte popoare s-au luptat cente de ani pentru libertate. Însă când vi se va părea lupta cu nepuțință, când se vor ridica greutăți asupra voastră, ca valurile mării turbate asupra unei năi, când va deslegă principalele întunericului pe toți necurații și-i va trimite, ca să rupă legăturile frației voastre și să vă abată dela cauza și amoarea gintei noastre la idoli străini, aduceți-vă aminte atunci, cu câtă insuflețire și bărbătie s-au luptat străbunii noștri din Dacia pentru existența și onoarea națiunii noastre, precum ni-a lăsat scris Bonfiniu cu aceste cuvinte: „*Coloniae Legionesque Romanae inter barbaros obrutae, Romanam tandem linguam redolere videntur, et ne omnino eam deserant ita reluctantur, ut non tantum pro vitae, quantum pro linguae incolumentate certasse videantur. Quis enim assiduas Sarmatarum inundationes et Gothorum, item Hunorum, Vandalorum et Gepidarum eruptiones, Germanorum excursus et Longobardorum, si bene sapputarit, non vehementer admiretur, servata adhuc inter Dacos et Getas Romanae linguae vestigia*“; adeca: „Coloniile și legiunile romane, compășite de barbari, țin încă limba romană; și ca să nu o peardă cu totul, atât se luptă de tare, încât se pare că nu s-au bățut atât pentru ținerea vieții, cât pentru incolumitatea limbii. Căci computând bine desele inundări ale Sarmaților și ale Goților, apoi eruptionsile Hunilor, Vandalilor și ale Gepizilor, incursiunile Germanilor și ale Longobardilor, cine nu se va mira foarte, că încă s-au ținut urmelă iimbii romane între Daci și Goți“. Așă fraților, aduceți-vă aminte atunci, că vă strigă din mormânt străbunii noștri: Fiilor, noi încă am fost nu

odată în imprejurări grele, cum sunteți voi astăzi, noi încă am fost încunjurați de neamici în pământul nostru, cum sunteți voi astăzi, și de multe ori am suferit doară și mai mari rele decât voi; fost-am cu Goții, dar nu ne-am făcut Goți; fost-am cu Hunii, dară nu ne-am lăunit; fost-am cu Avarii, și nu ne-am avarit; fost-am cu Bulgarii și 1805 nu ne-am bulgărit; cu Rușii, și nu ne-am rusit; cu Ungurii, și nu ne-am ungurit; cu Sașii și nu ne-am nemătit. Așa este, fiilor, nu ne-am ungurit, nu ne-am rusit, nu ne-am nemătit, ci ne-am luptat ca Români pentru pământul și numele nostru, ca să vi-l lăsăm vouă dimpreună cu limba noastră cea dulce ca cerul sub care s'a născut; nu vă nemăti, 1810 nu vă rusiți, nu vă unguriți nici voi, rămâneți credincioși numelui și limbii voastre, apărați-vă ca frații cu puteri unite, în pace și în resbel; vedeti cum ne-am luptat noi pentru limba și romanitatea noastră: luptați-vă și voi și le apărați ca lumina ochilor voștri, până ce se va restaură Capitolul și va trimite la voi senatul și poporul roman pe 1815 Traian cu legiunile peste Dunăre, ca să vă încoroneze cu laurul nemuririi pentru constanța și bărbăția voastră! *Dixi et salvavi animam meam.*

